

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему «ПСИХОПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ СЕРЕД ШКОЛЯРІВ
СЕРЕДНЬОЇ ЛАНГИ»**

Виконала: студентка II курсу, групи
8.0539- з

спеціальності 053 Психологія

Кучерова Діана Віталіїна

Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології Лукасевич О.А.

Рецензент: к.психол.н., доцент кафедри
психології Грандт В.В.

Запоріжжя
2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет соціальної педагогіки та психології

Кафедра психології

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2020 р.

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Кучерової Діани Віталіївни

1. Тема роботи Психопрофілактика булінгу серед школярів середньої ланки
керівник роботи Лукаевич О.А., к.психол.н., доцент кафедри психології
затверджені наказом ЗНУ від «14» липня 2020 року № 4031-с
2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) проаналізувати теоретичні аспекти вивчення булінгу в науковій літературі; виявити наявність булінгу у колективі дітей середнього шкільного віку; вивчити причини виникнення цькування; охарактеризувати основні напрямки психопрофілактики булінгу; розробити комплекс заходів для психопрофілактики булінгу; запропонувати рекомендації та матеріали для психопрофілактики булінгу.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 16 рисунків, 2 таблиці.
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Лукаsevич О.А., доцент		
Розділ 1	Лукаsevич О.А., доцент		
Розділ 2	Лукаsevич О.А., доцент		
Висновки	Лукаsevич О.А., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-березень 2020 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2020 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2020 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	вересень-жовтень 2020 р.	Виконано
5	Написання висновків	жовтень 2020 р.	Виконано
6	Передзахист	листопад 2020 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	листопад 2020 р.	Виконано

Студент _____ Д.В.Кучерова

Керівник роботи _____ А.О.Лукаsevич

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 64 сторінки, 2 таблиці, 16 малюнків, 31 джерело, 5 додатків.

Об'єкт дослідження: явище булінгу.

Предмет дослідження: причини виникнення булінгу у середньому шкільному віці.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати ефективність психопрофілактики.

Гіпотеза дослідження: 1. Діти, до яких використовують фізичне насилля більше схильні не розповідати про ситуації булінгу;

2. Стереотипи оточення впливають на розповсюдження булінгу.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; емпіричні: спостереження; тестування; опитування

Наукова новизна: полягає у пошуку зв'язку суспільних явищ, таких як дискримінація за віком, з ефективністю психопрофілактичних заходів, що є темою для подальших досліджень; розробці та впровадженні програми з психопрофілактики проявів булінгу у дітей середнього шкільного віку.

Галузь використання: навчально-виховні заклади, позашкільні навчальні заклади для дітей, загальноосвітні школи.

БУЛІНГ, ПІДЛІТОК, СЕРЕДНІЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, ПСИХОПРОФІЛАКТИКА, АГРЕСОР, ЖЕРТВА, СВІДОК.

SUMMARY

Master's Qualifying paper: 145 pages, 2 tables, 16 figures, 54 sources, 5 applications.

Object of research: the phenomenon of bullying.

Subject of research: causes of bullying in middle school age.

Purpose: to theoretically substantiate the effectiveness of psychoprophylaxis.

Research hypothesis: 1. Children who are physically abused are more likely not to talk about bullying situations;

2. Stereotypes of the environment affect the spread of bullying.

Research methods: theoretical: theoretical and methodological analysis, classification and systematization of scientific sources, comparison and generalization of research data; empirical: observations; testing; poll

Scientific novelty: the novelty lies in the development and implementation of programs for psychoprophylaxis of bullying in middle school children

Field of use: educational institutions, out-of-school educational institutions for children, secondary schools.

Objectives of the study:

1. Determine theoretical approaches to the issue of bullying in middle school children.
2. Identify the presence of bullying in the team of middle school children.
3. To study the causes of harassment.
4. Describe the main areas of bullying psychoprophylaxis.
5. To develop a set of measures for psycho-prevention of bullying.
6. To offer recommendations and materials for psychoprophylaxis of bullying.

Section 1 «The concept of bullying and features of bullying in the middle school age» reveals information about the definition of the term bullying, its types and characteristics.

The section «Features of adolescence» describes the physiological and psychological changes of teenagers that can affect the social sphere of life. The section «Features of bullying in middle school age» describes the specific factors of bullying, statistics

and consequences for those who involved. The block of statistical data also contains systematized research data.

Section 2 «Psychoprophylaxis of bullying in the school environment» presents the directions of psychoprophylaxis, the factors that involved in the formation of the phenomenon of bullying. Subsection "Factors that reduce the effectiveness of prevention subjects" discusses the problems of the modern school, the problem of trust psychologists, the impact of discrimination and victim blaming on teenagers.

Section 3 «Development of a psychocorrection program» presents an overview and analysis of foreign prevention programs from Sweden, Finland, Great Britain and Canada. The main ideas of the author's program of psychoprophylaxis of bullying «Everyone is significant» are presented, in which students and their families, teachers, school psychologist and social pedagogue are involved. The program focuses on education in communication, relationships, tolerance. Practical aspects focus on the development of stable self-esteem and teamwork skills. The developed training "I. They. We" covers theoretical questions that a modern teenager needs to know and contains tasks for their practice. Areas of work with teachers and parents, diagnostic tools, recommendations for parents are given.

The developed program is designed for psycho-prevention of bullying among students of 5-9 grades, with improvements according to age can be used in grades 1-4 and 9-11.

BULLYING, TEENAGER, SECONDARY SCHOOL AGE,
PSYCHOPROPHYLAXIS, AGGRESSOR, VICTIM, BYSTANDER

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 <u>ПОНЯТТЯ БУЛІНГУ ТА ОСОБЛИВОСТІ БУЛІНГУ У СЕРЕДНЬОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ</u>	9
1.1 Визначення поняття булінгу у психолого-педагогічній літературі	9
1.2. Особливості середнього шкільного віку.....	17
1.3. Особливості булінгу у середньому шкільному віці	23
1.3.1. Фактори виникнення булінгу	23
1.3.2. Статистичні дослідження	26
1.3.3 Наслідки булінгу	33
РОЗДІЛ 2 <u>ПСИХОПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ</u>	36
2.1 Напрями психопрофілактики булінгу.....	36
2.1.1 Фактори, що зменшують ефективність суб'єктів профілактики ..	36
2.1.2 Соціальні явища і психопрофілактика.....	39
2.2 Заходи профілактики булінгу в загальноосвітньому закладі	41
РОЗДІЛ 3 <u>РОЗРОБКА ПРОГРАМИ ПСИХОПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ</u>	47
3.1 Програма «Кожен важливий»	47
3.2. Організація і методи дослідження	54
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ВИСНОВКИ.....	64

ВСТУП

Проблема цькування або булінгу зовсім не нова. Кожна людина протягом усіх історичних епох була частиною соціуму і взаємодіяла з ним, і звісно, що ця взаємодія не завжди була в рамках здорових колективних стосунків. Порівняно не так давно дослідники почали виділяти явище цькування як

Проблема булінгу в школах світу і України зокрема викликає занепокоєння громадськості, насамперед батьків та вчителів. Явище є поширеним і небезпечним для фізичного і психічного здоров'я людей, тому вимагає вивчення в тому числі в рамках психологічних досліджень. Кожен хоча б раз стикався з глузуванням, погрозами, плітками та іншими негативними впливами з боку інших людей в процесі взаємодії з ними. При цьому багато жертв цькування обирають не розповідати про те, що відбувається, навчальні заклади не надають розголосу подібним конфліктам, прагнучи зберегти свою репутацію, і випадки булінгу замовчуються. Вже декілька років в Україні боротьба з булінгом у школах закріплена на державному рівні, створено безліч програм та рекомендацій. Проте ситуації булінгу продовжують виникати. Хоча зовсім знищити явище не вийде, проте треба мінімізувати як прояви, так і наслідки для учасників, а отже, дослідження і пошук засобів вирішення і профілактики є актуальними.

Об'єкт дослідження: явище булінгу.

Предмет дослідження: причини виникнення булінгу у середньому шкільному віці.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати ефективність психопрофілактики.

Гіпотеза дослідження: 1. Діти, до яких використовують фізичне насилля більше схильні не розповідати про ситуації булінгу;

2. Стереотипи оточення впливають на розповсюдження булінгу.

Завдання дослідження:

1. Визначити теоретичні підходи до питання прояву булінгу у дітей середнього шкільного віку.
2. Виявити наявність булінгу у колективі дітей середнього шкільного віку.
3. Вивчити причини виникнення цькування.
4. Охарактеризувати основні напрямки психопрофілактики булінгу.
5. Розробити комплекс заходів для психопрофілактики булінгу.
6. Запропонувати рекомендації та матеріали для психопрофілактики булінгу.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; емпіричні: спостереження; тестування; опитування.

Наукова новизна полягає у розробці та впровадженні програми з психопрофілактики проявів булінгу у дітей середнього шкільного віку.

Практична значущість полягає у тому, що результати дослідження мають на меті збагатити і доповнити наукове знання в рамках досліджуваної проблеми. Отримані в ході дослідження результати можуть бути використані для розробки програм психопрофілактики в рамках консультативної та тренінгової практик.

Структура кваліфікаційної роботи магістра: складається зі вступу, 3 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 54 найменувань та 4 додатків. Робота містить 2 таблиці та 16 малюнків.

Розділ 1 «Поняття булінгу та особливості булінгу у середньому шкільному віці розкриває інформацію про визначення терміну булінгу, його види і характеристики». Підрозділ "Особливості підліткового віку" описує фізіологічні та психологічні зміни підлітків, які можуть впливати на соціальну сферу життя. У підрозділі "Особливості булінгу у середньому шкільному віці" описано специфічні фактори виникнення булінгу, статистичні дані та наслідки для персон задіяних. В блоці статистичних даних наведені також систематизовані дані дослідження.

У розділі 2 «Психопрофілактика булінгу у шкільному середовищі» наведено напрями психопрофілактики, чинники, які задіяні у формуванні явища булінга. У підрозділі "Фактори, що зменшують ефективність суб'єктів профілактики" розглянуто проблеми сучасної школи, проблему довіри до психологів, вплив дискримінації та обвинувачення жертв на підлітків.

У розділі 3 "Розробка програми психокорекції" представлено огляд і аналіз зарубіжних дієвих методів профілактики зі Швеції, Фінляндії, Великобританії, Канади. Представлено основні ідеї авторської програми психопрофілактики булінгу "Кожен важливий", в якій задіяні учні і їх родини, вчителі, шкільний психолог та соціальний педагог. Основна увага програми приділяється освіті з питань спілкування, стосунків, толерантності. Практичні аспекти зосереджені на розвитку стабільної самооцінки та навичок роботи в команді. Розроблений тренінг "Я. Вони. Ми" охоплює теоретичні питання, що їх треба знати сучасному підлітку і містить завдання для їх відпрацювання. Наведено напрями роботи з вчителями і батьками, засоби діагностики, рекомендації для батьків.

Аналіз і опис явищ особливостей випадків булінгу, розробку програми проведено для 5-9 класів загальноосвітніх шкіл, частково програма може використовуватись у молодшій школі, з доповненнями – у старшій школі. У теоретичній частині та програмі не розглянуто булінг та його профілактику у медичних та спеціальних установах.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ БУЛІНГУ ТА ОСОБЛИВОСТІ БУЛІНГУ У СЕРЕДНЬОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

1.1 Визначення поняття булінгу у психолого-педагогічній літературі

Перші публікації на тему цькування в освітньому середовищі з'явилися в 1905 році, автор Клемент Дукес. На території колишнього СРСР публікації щодо цькування з'явилися вже у 1980-х роках, до того моменту «цькування» у літературі зустрічається в значенні політичного переслідування. Випадки булінга описані у книзі Володимира Железнікова «Чучело» (1981 р.), і у повісті Лідії Чарської «Некрасива» (1912 р), що показує існування та різноманітні прояви явища.

Звернув увагу суспільства на проблему у 1969 році шведський шкільний лікар Петер-Пауль Хайнеманн. Норвезький психолог-дослідник Дан Ольвеус, педагог і соціолог Ерлінг Георг Руланн, естонсько-шведський когнітивний психолог Анатоль Пікасо популяризували термін «Булінг». В останні роки помітний внесок в дослідження і розробку системи профілактики в освіті був зроблений фінським психологом Христиною Салміваллі. [1]

Булінг - це підкатегорія агресивної поведінки, що характеризується застосуванням сили, примусу, переслідування чи погроз для агресивного домінування чи залякування. Це повторювана, агресивна поведінка, призначена для навмисного заподіяння шкоди іншій людині, фізично, психічно чи емоційно. Характеристики цькування: ворожі наміри, дисбаланс влади та повторюваність протягом певного періоду часу. У ситуації булінгу є агресор, жертва, свідки. У ситуацію булінгу може потрапити будь-яка людина: як дитина у закладі дошкільної освіти, так і дорослий на робочому місці, будь-якої раси чи статі, в реальному житті чи в мережі Інтернет.[2; 3; 4]

Цькування поділяють на такі види:

- 1) За формою - невербальна, словесна або фізична поведінка.
- 2) За кількістю залучених агресорів - індивідуальне та колективне цькування (мобінг).
- 3) Кібербулінг як окремий вид цькування, як самостійне явище чи як таке, що відбувається одночасно з іншими видами.[5]

Таблиця 1.1

Види булінгу

Вид	Прояви
Вербальний (словесний)	<p>Знуцання, які проводяться за допомогою мовлення або іншого використання голосу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - принизливе називання та прізвисько; - крик на жертву; - передражнювання; - образливі жарти; - знущання над чиймсь голосом чи стилем мовлення - поширення чуток або брехня про когось - погрози. <p>Може супроводжуватись також невербальним булінгом – образливими жестами, мімікою, рухами тіла, використанням символів ненависті, написів, малюнків тощо.</p>
Фізичний	<p>Включає будь-яке залякування, яке завдає шкоди чиємусь тілу або пошкоджує його майно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - крадіжки або вимагання (в тому числі грошей); - удари, підніжки, штовхання; - знищення власності чи пошкодження майна; - домагання, підймання спідниці, підглядання;

Продовження таблиці 1.1

Вид	Прояви
Соціальний (соціальна агресія, булінг стосунків)	<p>Вид цькування, при якому для заподіяння шкоди іншим використовуються стосунки, а також позначає будь-які знущання, які проводяться з метою нашкодити репутації чи соціальному статусу жертви:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Поширення чуток або брехня про когось - залякування, шантаж - бойкот - соціальна ізоляція - груповий тиск - наклеп - плітки

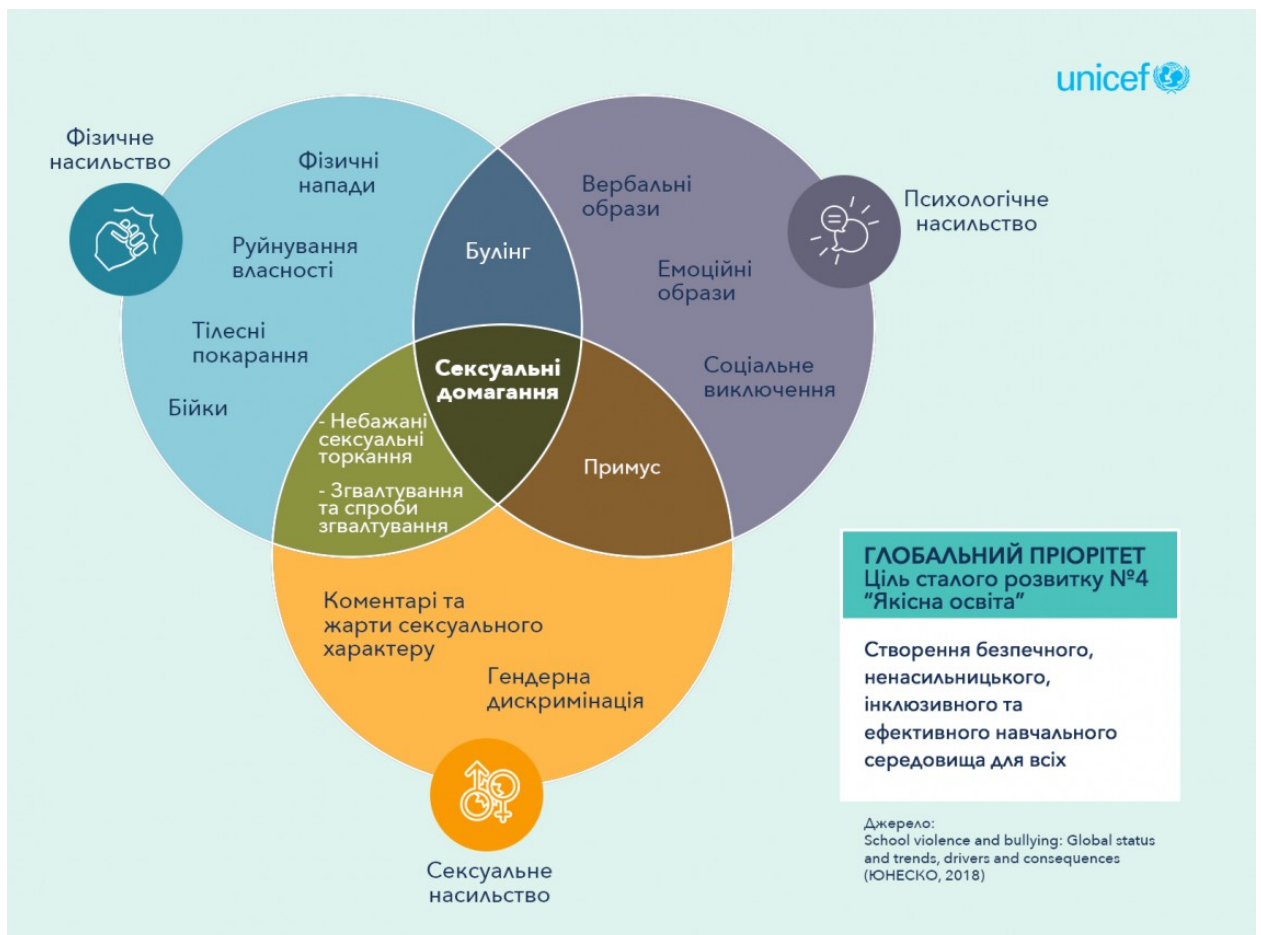

Рис. 1.1 Булінг за UNICEF

ЮНІСЕФ визначає булінг як поєднання фізичного і психологічного насильства. Домагання – вид булінгу, що відноситься до сексуального насильства. [6]

Кібербулінг – окремий вид булінгу, що активно використовується у зв'язку з інтенсивним розвитком технологій комунікацій. Це використання технологій (телефону, соцмереж, електронної пошти та інших ресурсів інтернету) для переслідування. Може включати образливі повідомлення, кібердомагання, кіберсталкінг, тролінг, аутинг, розповсюдження особистих даних, поширення особистих фото і відеоматеріалів, створення принижуючих фото- та відеоматеріалів, злом акаунтів чи спричинення блокування на певному ресурсі тощо. Кібербулінг може бути як індивідуальним, коли є дії чи коментарі однієї людини, або масовим, з залученням інколи мільйонів людей. [7]

Мобінг – колективний булінг, що може включати будь-який з окремих видів знущань, знущання над людиною групою в будь-якому контексті, наприклад, сім'єю, групою однолітків, школою, колегами, сусідством, громадою чи Інтернетом. [8]

Варто зазначити, що вчителі і батьки часто плутають поняття конфлікту та булінгу, а отже, не можуть знайти ефективного рішення. Проте, булінг не дорівнює конфлікту, а лише витікає з нього.

Конфлікт (лат. Conflictus - зіткнувся) - гострий спосіб усунення в процесі соціальної взаємодії: в інтересах, цілях, поглядах. Він полягає в протидії учасників цієї взаємодії і зазвичай супроводжується негативними емоціями. [9]

Конфлікт - ситуація, в якій кожна зі сторін займають позицію, несумісну і протилежну по відношенню до інтересів іншої сторони. Конфлікт - особливе взаємодія індивідів, груп, об'єднань, яке виникає при їх несумісних поглядах, позиціях і інтересах.

Основні відмінності між конфліктом та булінгом наведені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Конфлікт та булінг

Відмінність	Конфлікт	Булінг
Учасники	Суб'єкти конфлікту: рівноправні активні конфліктуючі сторони, що можуть бути індивідами, групами, об'єднаннями, громадськими групами, групами тварин, технічними системами тощо.	Агресор (буллі) – той, хто цькує, виявляє агресивну поведінку. Жертва – той, кого цькує агресор. Жертва не є рівноправною активною стороною, як у конфлікті. Свідки та захисники – люди, що бачать прояви булінгу, можуть підтримувати як агресора, так і жертву.
Характеристики	<p>1. Біполярність: протистояння і одночасно взаємопов'язаність, містить в собі внутрішній потенціал протиріччя, але сама по собі не означає зіткнення або боротьби.</p> <p>2. Активність – пряма протидія.</p> <p>3. Суб'єкти конфлікту – активні сторони, здатні створювати конфліктну ситуацію і впливати на хід конфлікту в залежності від своїх інтересів.</p>	<p>1. Ворожі наміри – агресор навмисно цькує жертву, тобто виконує дії для заподіяння їй шкоди.</p> <p>2. Дисбаланс влади – агресор має певні привілеї, що не має жертва: соціальний статус, час перебування в колективі, фізична сила, кількість нападників тощо.</p> <p>3. Повторюваність – конфлікт може бути разовим, для булінгу періодичність або постійність дій є важливою ознакою.</p>

Продовження табл. 1.2

Відмінність	Конфлікт	Булінг
Функції і наслідки	Конфлікт має як деструктивними, так і конструктивними функціями.	Ситуація булінгу є деструктивним за своєю суттю і несе негативні наслідки для всіх учасників.
Як відбувається		<p>Спіраль булінгу:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. попередня фаза 2. Власне фаза булінгу 3. Пікова фаза булінгу 4. Фаза уявної резистентності до булінгу 5. Просунута фаза булінгу <p>З переходом на кожну стадію нарастає негативний вплив. Результат вирішення залежить від фази, і направлений на припинення булінгу.</p>

Продовження табл. 1.2

Відмінність	Конфлікт	Булінг
Мотив	Предметом конфлікту називають те, що стає об'єктом інтересів сторін, які суперечать один одному. Бути предметом може як конкретний об'єкт (матеріальний), конкретна можливість, так і щось абстрактне, наприклад, ціннісне твердження, яке несумісне з думкою опонента. Предмет конфлікту - це саме те, через що сперечаються, що стає об'єктом переговорів або боротьби учасників взаємодії.	Є формальна причина, з якої діє агресор. Агресор не намагається виправити причину, не проводить переговорів. Предметом є агресивне домінування.

Спіраль булінгу це логіка розвитку подій у ситуації цькування. [10]

1. Попередня фаза

1) Фаза починається з означення відмінності від інших (інакшості): помічаються відмінності, людина зчитується як «не така», «інакша»; загострюється увага на певній рисі.

2) Відмінність чи певна ситуація провокує сварку. Відбуваються ситуативні конфлікти, після яких все знову приходить в норму. Учасники можуть бути спрямовані на вирішення конфліктів.

3) Після низки конфліктів настає ворожнеча: стає помітним розподілення «влади» і нерівність сил, регулярність конфліктів.

4) Самозахист: кожна сторона намагається себе захистити - відходом в себе, нападом, втечею або завмиранням.

2. Власне фаза булінгу

1) Фаза починається зі зловживання: булер або булери цілеспрямовано діють на жертву, відбуваються різноманітні дії, спрямовані на знущання. Знущання найчастіше є помітним: вербальні або фізичні методи.

2) Наростаюча невпевненість жертви: жертва сумнівається, соромиться. Знижується її самооцінка, може виникати почуття провини, соціальна тривожність. Жертва страждає, але часто не звертається по допомогу.

Цей етап закінчується переломним моментом - кульмінацією. Якщо ніхто не втрутився і булінг продовжився, жертва перестає чинити опір.

3. Пікова фаза

Відбувається ізоляція жертви. Перехід з активної в пасивну форму, прояви якої менш помітні. З регулярних конфліктів перехід на обмеження спілкування з жертвою.

4. Фаза уявної резистентності до булінгу

На цій фазі стрес стає хронічним – жертва зіштовхується з психосоматичними наслідками та внутрішнім конфліктом, навіть якщо в даний час агресивних дій немає.

5. Просунута фаза

1) Витіснення жертви: агресор хоче, щоб жертва покинула групу (клас), група підтримує або не втручається.

2) Наслідки: симптоми стресу переростають в симптоми хвороби. Жертві необхідна допомога психолога, іноді – зміна колективу.

В залежності від ситуації, деякі етапи можуть пропускатись, а деякі – затягуватись в часі. Наприклад, типовою ситуацією може бути перехід від одноразового конфлікту до ізоляції. На перших фазах вихід зі спіралі може залежати також від жертви або агресора, якщо конфлікт вдалось владнати і

немає сприятливих умов для розвитку булінгу, на наступних самостійне припинення процесу неможливе. На кожному етапі негативний вплив на всіх учасників наростає, тому чим раніше стосунки у колективі повернуться до здорових, тим менше наслідків буде для кожного з учасників. Психопрофілактика є найбільш ефективною, коли булінгу нема взагалі, при створенні класу або при перших проявах порушень групової динаміки.

1.2. Особливості середнього шкільного віку

Підлітки - особи віком 10-19 років (ранній підлітковий вік - 10-14 років; пізній підлітковий вік - 15-19 років). Межі підліткового віку не встановлюються чітко, у кожного підлітка вони індивідуальні. Середній шкільний вік (підлітковий вік) охоплює дітей у віці від 11. до 15 років, тобто школярів 5-9 класів.

У підлітковому віці триває розвиток нервової системи. Мозок підлітка за вагою й обсягом наближається до мозку дорослої людини. Взаємодія префронтального кортекса і соціально-емоційної системи мозку має значення для розвитку підлітків. Через активний розвиток префронтального кортекса поліпшується контроль кори головного мозку над інстинктами та емоціями. Процеси збудження все ще переважають над процесами гальмування, тому і увага є специфічно вибірковою: цікаві уроки або цікаві справи дуже захоплюють підлітків, і вони можуть довго зосереджуватися на одному матеріалі або явищі. Але легка збудливість, інтерес до незвичайного, яскравого часто стають причиною мимовільного переключення уваги, оскільки частина мозку, яка допомагає організації, плануванню та розробці стратегій, ще будується, дещо несправедливо очікувати, що підлітки матимуть дорослий рівень організаторських здібностей або прийняття рішень, перш ніж їхній мозок закінчить будуватися. Невідповідність підлітків очікуванням, їхня неуважність, забудькуватість стають причинами конфліктів з родиною та вчителями.[11]

Біологічно середній шкільний вік характеризується інтенсивним зростанням і збільшенням розмірів тіла. У цьому віці відбуваються бурхливий ріст і розвиток всього організму: посилений ріст тіла в довжину, триває процес окостеніння кістяка, кістки набувають пружність і твердості, значно зростає сила м'язів.

Характерна особливість підліткового віку - статеве дозрівання організму. У дівчаток воно починається з 11 років, у хлопчиків дещо пізніше, з 12-13 років. Статеве дозрівання вносить серйозні зміни в життєдіяльність організму, порушує внутрішню рівновагу, викликає нові переживання. В одному класі навчаються школярі з різним ступенем статевого дозрівання, а отже, і з різними функціональними адаптаційними можливостями. У зв'язку з статевим дозріванням і фізичними змінами підлітку необхідно побудувати новий тілесний образ «Я»[16], сформувати статеворольову ідентичність. Також існує розрив між статевим дозріванням і соціокультурним розвитком. [12]

Д. Б. Ельконін виділяв почуття дорослості і тенденцію до дорослості, які виникають у підлітків. Підліток вже не відчуває себе дитиною, а дорослим поки теж не може стати. Бажання бути дорослим викликає опір з боку оточуючих.[13]

Почуття дорослості - центральне новоутворення молодшого підліткового періоду, що виявляється в становленні нової соціальної самосвідомості підлітка «я-дорослий», яке виступає в афективній формі переживання своїх соціальних якостей Д. Б. Ельконін виділяє дві сторони дорослості: становлення об'єктивної дорослості, тобто реальної готовності дитини до життя, тобто прийняття прав і обов'язків дорослого члена суспільства, та суб'єктивної дорослості, тобто почуття дорослості - уявлення або відчуття себе певною мірою дорослим, ставлення до самого себе вже як до дорослого. [13].

Почуття дорослості виявляється у прагненні до незалежності, самостійності, затвердження свого особистісного гідності і вимозі до дорослих поважати ці прагнення і рахуватися з ними. Почуття дорослості є стимулом активності підлітка, спрямованим на переорієнтацію з «дитячих» норм на

«дорослі», на засвоєння цінностей, установок, норм, які, з точки зору підлітків, підтверджують уявлення про них як про дорослих [13].

Р. Хевігерст виділяє наступні напрямки розвитку:

1. У зв'язку з статевим дозріванням і фізичними змінами підлітку необхідно побудувати новий тілесний образ «Я», сформувати статеворольової ідентичність;

2. Важливо розвинути навички міжособистісного спілкування, входження в групу однолітків;

3. Побудувати нові відносини в родині на основі емоційної незалежності і автономії при збереженні матеріальної та психологічної підтримки

4. Розвиток абстрактного мислення;

5. Формування системи цінностей і життєвої філософії;

6. Самовизначення в галузі освіти і професії;

7. Підготовка до сімейного життя. [14]

Е. Еріксон у своїй концепції виділяє підлітковий вік як ключовий в розвитку его-ідентичності. Ідентичність за Еріксоном - це почуття безперервної самототожності, цілісності, послідовності і унікальності власної особистості. Період підліткового віку це вибір: професійне самовизначення, формування світогляду, прийняття певної гендерної та соціальної ролі. Формується певна цілісність - «перша справжня ідентичність» [15]

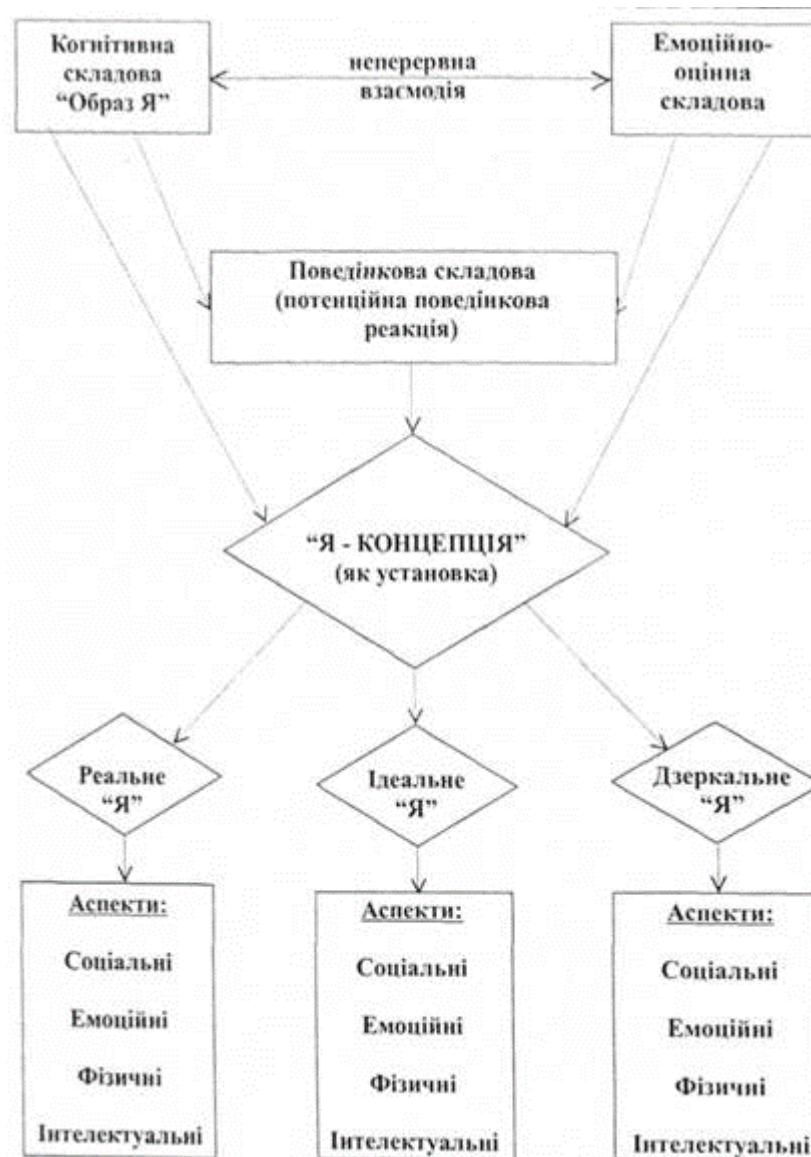

Рис. 1.2 Я-концепція

У підлітковому віці продовжує розвиватися теоретичне рефлексивне мислення. Ж. Піаже виділяє в цьому віці стадію формальних операцій. Поступово розумові операції перетворюються в єдину цілісну структуру. Розвивається логічне мислення [53].

За Л. І. Божович, всі колишні відносини дитини до світу і до самого себе перебудовуються. У підлітка розвивається самосвідомість і самовизначення. Формування самосвідомості відбувається через аналіз власної діяльності і вчинків, в першу чергу аналіз навчальної діяльності та взаємин з однолітками. Самовизначення ґрунтується на сформованих інтересах і прагненнях, з

урахуванням можливостей і зовнішніх обставин, спирається на світогляд підлітка. [17]

Психологічно підлітковий вік виключно складний і суперечливий, йому властива «крихкість» психіки. Л.С. Виготський показав, що особливості прояву підліткового віку визначаються конкретними соціальними обставинами: зміною місця дитини в суспільстві, зміною її позиції, коли підліток суб'єктивно входить в нові відносини зі світом дорослих, зі світом їх цінностей, що становить новий зміст його свідомості, формуючи психологічне новоутворення - самосвідомість.[20]

У підлітковому віці йде інтенсивне моральне і соціальне формування особистості. Проте світогляд, моральні ідеали, система оцінних суджень, моральні принципи школяра ще не стійкі, швидко змінюються як під впливом досвіду, так і від спілкування з оточенням, особливо однолітками. Через це підлітковий вік це складний етап, що може бути сповнений ризиків і проблем.

Девіантною поведінкою прийнято називати соціальну поведінку, що не відповідає ustalеним в даному суспільстві нормам, систему вчинків, що відхиляються від загальноприйнятої норми, будь то норми психічного здоров'я, права, культури або моралі. Під відхиленнями в поведінці дітей і підлітків розуміються такі його особливості та їх прояви, які не тільки звертають на себе увагу, але і насторожують батьків, вчителів, громадськість. Прояви в поведінці дітей і підлітків можуть бути різноманітними в залежності від індивідуальних особливостей і особистісних проявів, конкретних умов і обставин життя і діяльності. При частих повтореннях, реакції закріплюються, виникають стійкі психологічні утворення (комплекси), що призводять до розвитку того чи іншого типу поведінки. Формується активно-приспосувальна або пасивно-приспосувальна поведінка: деструктивна-агресивна, спрямована на революційну перебудову, зміна діяльності групи та власної поведінки в ній; деструктивно-компенсаторна, коли перебудова діяльності групи і своєї поведінки супроводжується і закріплюється великими поступками її вимогам. Компенсаторно-ілюзорна форма поведінки, коли незадоволення потреби,

стійкий психологічний дискомфорт підлітка знаходять вихід в штучному порушенні, сп'янінні, одурманенні себе нікотинном, алкоголем, наркотиками, токсичними і лікарськими речовинами. Це компенсаторна поведінка, яка виражається в крайніх формах конформізму або нонконформізму. Діти і підлітки з девіантною поведінкою, як правило, виявляються важкими в спілкуванні.

Адикції – одна з форм девіантної поведінки. Суть адиктивної поведінки підлітків полягає в тому, що прагнучи піти від реальності, підлітки намагаються змінити свій психічний стан штучним шляхом для ілюзії безпеки, відновлення рівноваги в діадах «я - світ навколо». Адиктивна поведінка - одна з форм деструктивної поведінки, яка виражається в прагненні до відходу від реальності шляхом зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійної фіксації уваги на певних предметах чи видах діяльності, що супроводжується розвитком інтенсивних емоцій.

За результатами дослідження «Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків і молоді в Україні», проведеного ООН, підлітки повідомляють про низький рівень фізичної активності і переважно нездорові харчові звички, поширення булінгу та кібербулінгу, насильства у школах та недостатню щоденну підтримку з боку родини. Уже в 10 років кожний сьомий має досвід споживання алкоголю, кожен четвертий підліток хоч раз у житті переживав стан сп'яніння. 6,4% 10-річних дітей хоч раз у житті переживали стан сп'яніння. Серед підлітків у віці від 11–17 років досвід тютюнокуріння мають 16% дівчат та 24% хлопців. Більше 40 відсотків 15-річних хлопців підтвердили, що вони палять. Хоча б один раз протягом життя марихуану вживали 8 % підлітків віком 13-17 років. Кожен десятий підліток регулярно брехав батькам або друзям про час, проведений у соціальних мережах. Практично кожен восьмий (12,6%) опитаний підліток має залежність від соціальних мереж. Вибір аддиктивної стратегії поведінки підлітка обумовлений труднощами адаптації до проблемних життєвих ситуацій: фізіологічними змінами, змінами ідеалів, розчаруванням, конфліктами в родині та колективі,

втратою близьких, різкою зміною звичних стереотипів і інше. Аддиктивна особистість підлітка шукає і реалізує свій універсальний спосіб виживання - відхід від проблем. Природні адаптаційні можливості аддикта порушені на психофізіологічному рівні. [19; 21;22]

1.3. Особливості булінгу у середньому шкільному віці

Через специфічність впливаючих факторів, таких як вікові особливості, формування груп (класів), особливих умов спілкування (навчальні заклади), булінг серед школярів середнього шкільного віку відрізняється від цькування в інших вікових та соціальних групах [22].

1.3.1. Фактори виникнення булінгу

Шкільний клас є малою соціальною групою, відповідно діти – члени цієї групи. Важливо відзначити, що у більшості шкіл класи сформовані випадково, а учні школи найчастіше об'єднані за територіальною ознакою, тобто мова йде про організовані групи. В рамках існування і розвитку колективу класу як малої групи провідну роль відіграє процес міжособистісної взаємодії. В процесі взаємодії однокласними обмінюються соціальним досвідом, діляться різними знаннями і навичками, в процесі міжособистісної взаємодії закладається або успішність, або не успішність процесу соціалізації. Булінг це намагання агресором змінити своє положення або положення жертви у ієрархії класу, формувати і підтримувати структуру групи.

Соціальні групи мають:

- структуру і динаміку внутрішньогрупових відносин;
- ієрархію;
- вподобання, байдужість або неприйняття, які отримують індивіди в процесі міжособистісного спілкування;
- рівень розвитку групи;

- ступінь згуртованості-роз'єднаності групи;
- особливості соціально-психологічного клімату групи;
- причини і рушійні сили конфліктів (міжгрупових і внутрішньогрупових, міжособистісних і особистісно-групових);
- «статус» (внутригрупову авторитетність) членів групи;
- неформальних лідерів;
- неформальні угруповання [23]

Основними факторами виникнення булінгу є:

1. Індивідуальні фактори – агресія, віктимність, конформність.
2. Групові фактори – антисоціальна групова діяльність, несформована ціннісно-орієнтаційна єдність групи, відсутність самовизначення особистості в групі у її учасників, несприятливий психологічний клімат у групі.

Причини:

1. педагогічні (мікроклімат класу, школи). В тому числі випадки, коли самі педагоги дозволяють собі глузування і приниження на адресу учнів та випадки, коли бачать, але не втручаються;
2. психологічні (особистість агресора, і жертви);
3. соціальні (заохочення домінуючої і агресивної поведінки в суспільстві і в родині);
4. сімейні (недолік батьківської любові та уваги, фізична і вербальна агресія з боку батьків, надмірний контроль).

Конформність - властивість особистості, що виражається в схильності до конформізму, тобто зміни індивідом установок, думок, сприйняття, поведінки і так далі відповідно до тих, які панують в даному суспільстві або в даній групі [24]. Нонконформізм - прагнення індивіда дотримуватися і відстоювати установки, думки, результати сприйняття, поведінку і так далі, що прямо суперечать тим, які панують в даному суспільстві або групі. Конформна, і нонконформна поведінка частіше зустрічаються в групах низького рівня

соціально-психологічного розвитку, і, як правило, не властиво членам високорозвинених просоціальних спільнот.[25]

Можливі особистісні особливості агресора:

- впевнений в собі, має високу самооцінку;
- схильний до лідерства і домінування в групі;
- імпульсивні емоційні реакції і поведінка;
- має низький рівень емпатії;
- «складна» дитина, проблеми з вихованням;
- порушена система ціннісних орієнтацій, повага до особистості, розуміння цінності життя і здоров'я іншої людини в ній відсутні, або знаходяться на вкрай низьких місцях.

- сприйняття насильства як норми.

Може мати підвищену тривожність та інші супутні проблеми, які формуються внаслідок сімейного неблагополуччя. Процес буллінга допомагає їм утвердитися у своєму статусі лідера.

Можливі особливості жертви:

- низька самооцінка, негативне уявлення про себе;
- тривожність;
- чутливість, емоційність;
- воліють уникати прямої конфронтації з однолітками;
- мають проблеми з налагодженням взаємовідносин з однолітками в групі;
- імпульсивність;
- не мають сформованого уявлення про те, яка поведінка вважається в даній групі нормативною;[26]
- вивчена безпорадність;
- сприйняття насильства як норми.

Особливості спостерігача:

- засвоєні установки: «Не наривайся», "не висовуйся», «кожен повинен вміти постояти за себе», «це життя», «кожен сам за себе»;
- страх, викидання ситуації зі сфери своєї відповідальності («нічого не бачу, нічого не чую, хоча і все розумію», «це не моя справа», «я приходжу в школу вчитися»);
- страх ідентифікуватися / бути ідентифікованим з жертвою: «триматися подалі, щоб не подумали, що ми спілкуємося, і я такий же, як і він»;
- притуплена емпатія;
- сприйняття середовища як небезпечного;
- вивчена безпорадність[33];
- сприйняття насильства як норми.

Ці особливості не гарантують, що дитина потрапить у ситуацію булінгу, і відсутність цих рис не гарантує відсутності цькування. У колективах зі здоровою груповою динамікою може ніколи не виникнути булінга. В решті випадків під булінг у класі, школі може потрапити буквально кожен, хто не вписується в "норми" колективу чи через особисту неприязнь. «Норми» і реакції найчастіше задаються невеликою групою «популярних» або неформальними лідерами. Сприяють виникненню булінгу неухважність дорослих, недостатня компетентність при розв'язанні конфліктів на ранніх етапах, невизнання проблеми чи бажання замовчати проблему.

1.3.2. Статистичні дослідження

Серед підлітків України 39% дітей стали жертвами цькування в школах, 35% цькували самі. Про це йдеться в звіті фонду ЮНІСЕФ "Щоденний урок: Зупинити насильство в школах". 40% постраждалих дітей нікому не розповідали про цькування в школі. Жертви та свідки можуть не повідомляти про булінг через страх (погіршення ситуації чи неадекватної реакції дорослих), бажання заслужити повагу булера і колектива, нерозуміння явища та необізнаність щодо необхідних дій. [6]

Рис. 1.3 Коло булінгу

Загалом у світі більше третини школярів у віці від 13 до 15 років стали жертвами булінгу. "Кожен другий учень або учениця у віці від 13 до 15 років - приблизно 150 млн дітей у світі - повідомляють, що піддавалися ", - відзначили у фонді. [6]

За даними моніторингу Інституту модернізації змісту освіти, фахівці його психологічної служби в 2018-2019 роках прийняли понад 86 000 запитів. Це свідчить про широку розповсюдженість явища і необхідність таких сервісів. [27]

Кібербулінг – булінг 21 століття та 2020 року зокрема. Для багатьох підлітків соціальне дистанціювання та локдауни під час пандемії COVID-19 означають, що найчастіше контакт з однолітками буде здійснений віртуально. Як результат, підлітки користуються соціальними мережами та такими програмами, як Instagram, TikTok, FaceTime, Zoom та Discord набагато частіше, ніж раніше. Взаємодія в Інтернеті .

За даними організації Light, яка здійснює моніторинг домагань в Інтернеті та мов ворожнечі, за кілька місяців спостерігається 70-процентне

збільшення кількості електронних знущань. Вони також виявили збільшення токсичності на 40% на онлайн-ігрових платформах, 900% зростання висловлювань ненависті в Twitter, спрямованих на Китай та китайців, і збільшення на 200% трафіку до сайтів з ненавистю. Анонімність в інтернеті сприяє вираженню ненависті: підлітки кажуть і роблять дії, які не зробили б в реальному житті.[28; 29].

За статистикою дослідження, проведеного мною на паралелі шостих класів (79 учнів, додаток А) загальноосвітньої школи, агресорами є 5% дітей, 16,5% були жертвами, 34% були свідками, 58% стверджують, що не були в такій ситуації або не зрозуміли, що то був булінг. При цьому 24% дітей впевнені, що в класі є булінг, та 61% дітей знають про прояви конкретних видів булінгу у класі. За діаграмою 2 можна стверджувати про залучення до ситуацій булінгу 61% дітей.

Рис. 1.4 Ідентифікація булінгу

Рис. 1.5 Прояви булінгу

Вибірка з 106 випадкових людей (Додаток В) показує таке розподілення: 14% були в ролі агресора, 73% піддавались цькуванню, 77,5% коли-небудь були свідками у ситуації булінгу, лише 9,5% ніколи не стикались з такими ситуаціями впродовж підліткового віку. Тобто, ризик потрапляння до ситуації булінгу є дуже високим.

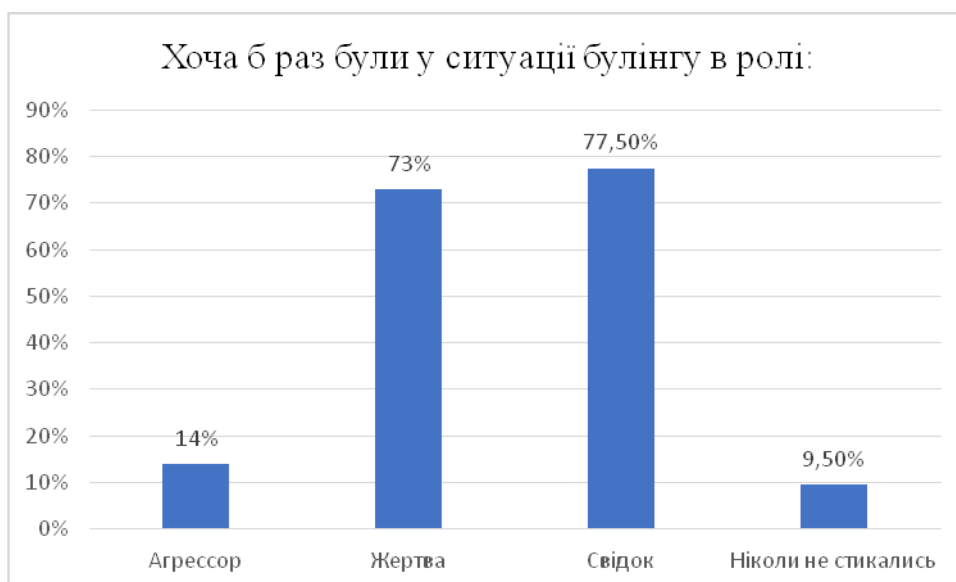

Рис. 1.6 Розподіл ролей

Особливістю булінга у середньому шкільному віці є високий рівень замовчування, і тому складність для діагностики на ранніх етапах. По-перше, незважаючи на популяризацію боротьби з булінгом, рівень обізнаності залишається низьким. Школярі часто не можуть ідентифікувати булінг або

певні його прояви як ненормальну поведінку. По-друге, прагнення до самостійності та страх не дають підліткам звертатись по допомогу до батьків, спеціалістів, інших дорослих. По-третє, рівень довіри до шкільних психологів та соціальних педагогів дуже низький.

Рис. 1.7 Довіра при проблемах

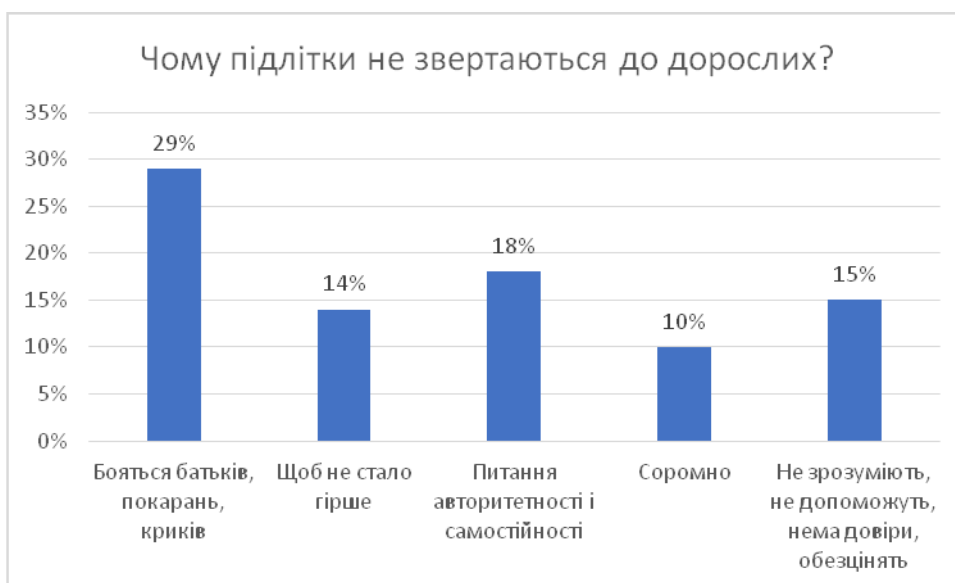

Рис. 1.8 Причини замовчання

При цьому у 25% дітей, що бояться або соромляться батьків, є заборона на емоції згідно до гендерної приналежності (хлопчики, яким забороняють плакати та дівчата, яким забороняють злитись). 15% дітей повідомляють про фізичні покарання в родині.

Згідно до дослідження (Додаток Б) 36% опитаних батьків забороняють виявляти емоції згідно до гендерно прийнятної поведінки: хлопчикам плакати, дівчатам галасувати. Обезцінювання проблем дітей та підлітків широко, заборона на емоції є поширеними у суспільстві.

Використовують фізичні покарання 41% батьків, застосовують покарання окрім виховних бесід 70,5% батьків шестикласників, тобто страх покарань у підлітків є обгрунтованим.

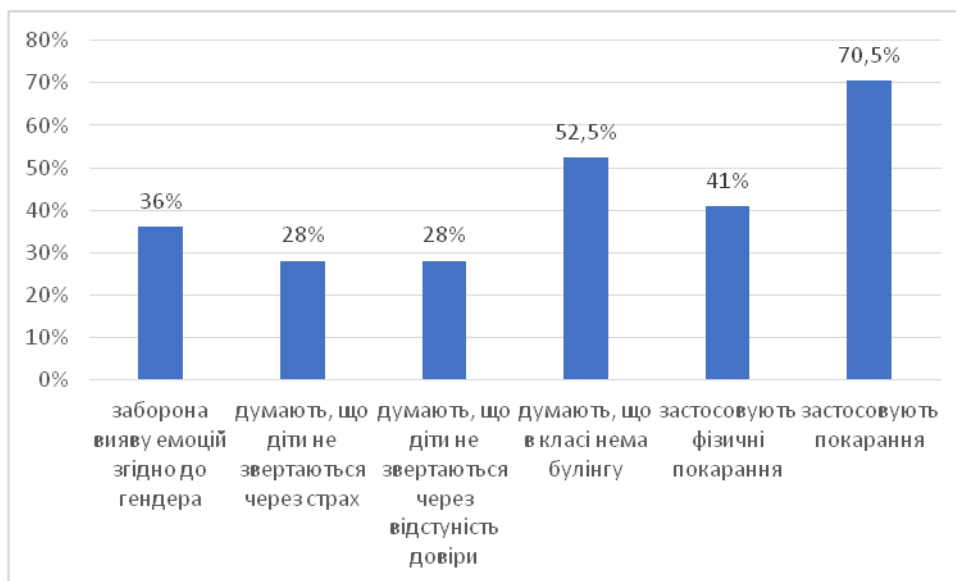

Рис. 1.9 Переконавання батьків

Статистично групами ризику серед підлітків є:

- двієчники;
- круглі відмінники;
- діти яких люблять і виділяють вчителі;
- фізично слабкі діти;
- діти з гіперопікаючими батьками;
- схильні скаржитись;
- діти вчителів;
- які страждають захворюваннями, що виділяють їх з колективу;
- з особливостями зовнішності;
- не мають сучасних електронних новинок або ж мають найдорожчі з них, недоступні іншим дітям;

- вундеркінди;
- діти з нетривіальним, що відрізняється від стандартного, світоглядом («білі ворони»);
- діти погано забезпечених батьків;
- представники національних меншин;
- діти переселенців;
- такі, що відрізняються від стандартів віку чи статі;
- представники сексуальних меншин [30]

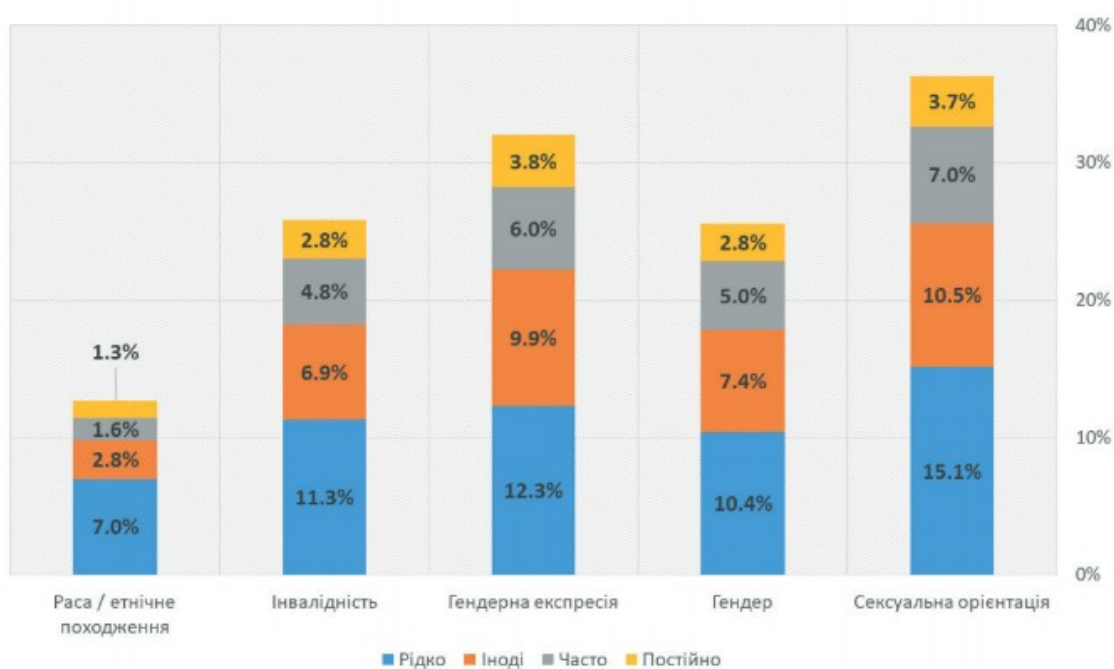

Рис. 1.10 Розповсюдженість фізичного булінгу серед групи ризику

Таким чином, жертвою булінгу може стати кожний, оскільки булінг це «хвороба групи», а не проблема взаємодії конкретний учнів. Додатковими мотивами може бути заздрість; помста (коли жертва цькування сама стає булером, прагнучи покарати кривдників); самоствердження в колективі; прагнення бути в центрі уваги, виглядати «круто»; бажання нейтралізувати суперника за допомогою його приниження; відворення сценаріїв сімейної поведінки.

Тобто, на виникнення булінгу впливають:

- проблеми з довірою в сім'ях;

- дисбаланс сил в колективі;
- сімейні моделі поведінки;
- відсутність обізнаності щодо явища булінгу;
- вікові особливості;
- низький емоційний інтелект та рівень емпатії;
- відсутність знань про алгоритм вирішення ситуацій булінгу;
- стереотипи та упередження;
- випадкова або навмисна неухважність батьків та вчителів;
- особливості регіону проживання та менталітету.

1.3.3 Наслідки булінгу

Найважчі наслідки цькування проявляються у жертв через психологічний стрес, що виникає на неможливість впоратися подіями, які відбуваються. Уже більше двадцяти років ведуться дослідження, які показують, якої шкоди здоров'ю завдає булінг своїм жертвам. Відзначено психологічну, соціальну, фізичну, емоційну і академічну шкоду.: жертва втрачає впевненість в собі, виникають різної тяжкості психічних відхилення (депресія і тривога), психосоматичні захворювання, думки про самогубство або організованого напад на місце навчання. У випадках постійного і жорстокого булінгу, діти можуть розглядати самогубство як уникнення страждання. Такі діти поступово втрачають надію на позитивне вирішення проблеми, їх безнадійність посилюється ірраціональним мисленням, і смерть здається єдиним способом позбавлення від відчаю і болю.[32]. Погіршується мотивація до навчання, дитина може почати пропускати уроки, не відповідати на питання вчителів щоб не звертати на себе увагу, знижується увага і концентрація, може з'явитись бажання спробувати психоактивні речовини чи селфхарм (самопошкодження). Симптоми і страждання, як і кількість негативних наслідків, зростає, якщо жертву ніхто не підтримує.

Свідки отримують досвід безсилля перед владою натовпу і сорому за своє легкодухість, оскільки не наважився заступитися або підтримував цькування зі страху самому виявитися жертвою [33]. Це поступово погіршує шкільні відносини, знижується рівень норми, зникає емпатія до жертв, атмосфера стає відчуженою і жорстокою, що ускладнює процес боротьби з булінгом у школі.

Згідно до дослідження (додаток В), з 96 людей, що коли-небудь були жертвами або свідками, лише 17,7% не мали ніяких ментальних чи соціальних проблем в підлітковому віці, з 74 людей, старших 18 років, що були свідками чи жертвами цькування в підлітковому віці, ніяких психологічних чи соціальних проблем немає. Серед підлітків, що не стикались з булінгом, ніяких психологічних проблем не мали 50%.

Досвід насильства деструктивний і для особистості агресора. Цей досвід призводить до огрубіння почуттів, відрізання можливостей для тонких і близьких відносин, в кінцевому підсумку - до деструктивних, асоціальних рис особистості [33]. Руйнуються механізми формування близькості з іншими людьми, важче створити здорові відносини з партнерами і родичами, в тому числі власними дітьми. В окремих випадках доведена до відчаю жертва може спробувати помститися кривдникові шляхом нанесення тяжких травм. У Норвегії в лонгитюдному дослідженні 60% хлопчиків, які були ідентифіковані як хулігани в середній школі, мали вже принаймні одну судимість у віці до 24 років, а 35-40% мали три і більше судимості. Таким чином, булери до 20-річного віку в три-чотири рази частіше мають судимість, ніж їх однолітки.

Висновки до першого розділу

Буллінг (цькування) - агресивне переслідування; систематичне, цілеспрямоване і усвідомлене знущення над іншою людиною. Булінг – це проблема колективу. Однією з основних передумов є сприйняття (агресором чи іншими) дисбалансу фізичної чи соціальної сили. Цей дисбаланс відрізняє знущення від конфлікту. Дитина або дорослий, над яким знущаються, відчуває

дискомфорт і страждає, але не може зупинити дії кривдників. Проблема цькування не нова і розповсюджена: статистично 39% підлітків є жертвами, 35% - агресорами. Складний життєвий етап підліткового віку несе у собі багато складнощів та ризиків, з яких адикції та девіантна поведінка. Психологічні особливості дітей середнього шкільного віку, непорозуміння в сім'ях, упередження та стереотипи сприяють розповсюдженню булінга. Під час дистанційного навчання починає переважати кібербулінг, що має різноманітні прояви. Понад 40% підлітків замовчують ситуації цькування через страх покарання, сором чи те, що батьки та інші дорослі звинувачуватимуть підлітка, що звернувся по допомогу. І підлітки, і дорослі відмічають недовіру до батьків і погані стосунки у родині як привід не звернутись по допомогу. Підлітки не звикли звертатись до шкільного психолога чи соціального педагога через страх, сором, страх посилення цькування через слабкість. Домашнє насилля, авторитарні методи виховання або гіперопіка підвищують шанс бути залученим у ситуацію цькування. Це означає, що одним з найважливіших моментів у психопрофілактиці булінга є саме робота з батьками. Булінг має психологічні і соціальні наслідки як для жертв і свідків, так і для агресорів.

РОЗДІЛ 2

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1 Напрями психопрофілактики булінгу

Оскільки булінг відбувається в умовах класу і школи, то є як психолого-педагогічною, так і соціальною проблемою.

Заходи психопрофілактики для школярів можна поділити на такі:

1. Особистісні (індивідуальні)
2. Груповими (рівень класу)
3. Загальношкільні
4. Соціальні

Для виконання психопрофілактики мають бути задіяні такі суб'єкти:

1. Батьки та члени родини для індивідуальних заходів психопрофілактики.
2. Вчителі для індивідуальних та групових.
3. Шкільний психолог, соціальний педагог, запрошені спеціалісти для загальношкільних заходів.
4. Психологи, соціологи, ЗМІ – для соціальних заходів.
5. Власне підлітки.

2.1.1 Фактори, що зменшують ефективність суб'єктів профілактики

Під час аналізу особливостей шкільного цькування бачимо, що суб'єкти профілактики можуть самі негативно впливати на можливість виникнення булінгу у класі. Далі будуть розглянуті проблеми системи освіти та сімейні проблеми, що треба подолати для ефективної профілактики цькування.

Педагог, особливо класний керівник, є тим, хто має першим помічати тенденції до цькування. Проте діяльність викладача безперервно пов'язана зі спілкуванням, схильна до симптомів поступового емоційного стомлення і спустошення, що негативно позначається на виконанні професійної діяльності, погіршенні психічного, фізичного, емоційного самопочуття. Це призводить до синдрому вигорання, що характеризується емоційною сухістю викладача, розширенням сфери економії емоцій, особистісної відстороненістю, ігноруванням індивідуальних особливостей учнів і досить сильно впливає на характер професійного спілкування фахівця. Дана професійна деформація заважає повноцінному управлінню навчальним процесом, наданню необхідної професійної допомоги, становленню професійного колективу. Досить чітко простежується факт втрати інтересу до школяра як до особистості, неприйняття його таким, яким він є, спрощення емоційної сторони професійного спілкування.[34; 35; 43] Вчитель, що має синдром професійного вигорання, по-перше, не зацікавлений у профілактиці і виявленні булінга, по-друге, може сам стати булером або жертвою. Крім того, вчителі не зобов'язані відвідувати терапію, середня зарплата вчителя не дозволяє регулярно отримувати якісну психологічну допомогу. Для ефективного виконання виховної функції викладачам України, по-перше, варто зменшити кількість паперової роботи, по-друге, підвищити заробітну плату і забезпечити доступ до роботи з психологами.

Дослідження серед шостих класів (рисунок 1.7) показало низький рівень довіри до шкільного психолога. Освітній омбудсмен Сергій Горбачов зазначає, що третина загальноосвітніх установ країни не укомплектована шкільними психологами. "Школи забезпечені психологами приблизно на 60-65%, тобто третину шкіл фахівця такого профілю не має. Зарплата шкільного психолога близько 4-5 тисяч гривень. Небагато знайдеться охочих на неї, знаючи, що можуть заробляти більше». Бувають випадки, коли практикуючі психологи ігнорують професійну етику. Як приклад Горбачов наводить випадок в одній зі

шкіл столиці, де психолог на батьківських зборах розповідав про дитячі проблеми, називаючи прізвища.

Сформовано негативний образ психолога: у більшості шкіл учні впевнені, психолог - не для них, а в допомогу вчителям. Дитина не може звернутися конфіденційно: приймати або обстежити школяра фахівець може тільки з дозволу батьків. Найчастіше – це примусове спілкування, якщо дитина в чомусь «не вписується». Не власне бажання дитини, а учитель приводить школяра з упевненістю, що сама по собі робота психолога «полагодить» дитину. Тобто, від шкільного психолога очікується можливість підтягнути дитину до якогось ідеалу, робота вихователя, що подолає проблему за одне спілкування. Примусове спілкування різко знижує ефективність роботи, а вплив є одностороннім: немає ніякого механізму, який би зобов'язав вчителя прислухатися до порад психолога і результатів діагностики.

Школі на психологічну корекцію на одну дитину за нормативами відводиться 30 годин. Але в реальності, за звітами минулого року, припадає по 5 годин.[36; 39] Для українців в цілому, попри зростання кількості звернень до психологів, все ще незвичним залишається звернення до спеціаліста у разі психологічних проблем, порушень взаємодії з іншими тощо. За допомогою до психологів звертаються вкрай мало: 91% не роблять цього ніколи, 5% - звертаються рідко, 3% - іноді.[37].

Кількість конфліктів всередині сім'ї, фізичне або психологічне насильство між дітьми в сім'ї пов'язано із залученням дитини в ситуацію шкільної цькування. Сім'ї дітей-жертв булінгу характеризуються слабкою внутрішньою структурою, що проявляється в нечітких особистих межах кожного члена сім'ї, відсутності узгодженості в діях батьків, порушення комунікації, відсутність єдиних цінностей. Є дослідження, які встановили, що жертви агресії в школі піддавалися або фізичного насильства вдома, або були свідками агресивної моделі поведінки в сім'ї. Результати інших досліджень показують, що агресія в сім'ї, суворі і непослідовні покарання частіше призводять до того, що дитина починає знущатися над однолітками, а не стає жертвою чужої агресії на свою

адресу [54]. Факторами віктимізації дітей може виступати гіперопіка всім'ї, що надає особливий вплив на хлопчиків, а також дитячо-батьківський конфлікт.[38]

Окрім фізичного насилля як найбільш вираженого, на дітей впливає також психологічне насилля, зокрема ігнорування. Батьки, що застосовують ігнорування, не лише викликають у дитини тривогу й страх бути покинутим, а й нормалізують таку поведінку від інших, транслують «діти не заслуговують поваги», «якщо ти недостатньо хороший – ти не заслуговуєш бути почутим». [51; 52].

2.1.2 Соціальні явища і психопрофілактика

Визнання батьками та іншими дорослими проблем і переживань підлітків «дитячими», несерйозними або не вартими уваги є виявом дискримінації за віком, що широко поширена в українському суспільстві.

Едалтизм (корінь від англ. «дорослий») є підвидом ейджизму, дискримінації за віком, і в англомовних джерелах широко використовується для опису будь-якої дискримінації молодих людей. Він визначається як «поведінка та ставлення, засновані на припущеннях, що дорослі краще, ніж молоді люди, і мають право діяти на молодих людей без згоди". Це також розглядається як "пристрасть до поглядів, ідей, переконань та вчинків дорослих" [45].

Едалтизмом часто є також традиційний напрям виховання дітей, коли батьки читають їхні особисті щоденники, повідомлення та листи, не дозволяють змінити школу, зовнішній вигляд тощо. Діти позбавлені права працювати без дозволу батьків, не вибирають місце, де живуть і проводять більшу частину свого часу, не мають права самостійно розпоряджатися власністю.

Флетчер припускає, що дискримінація молоді має три основні вирази у всьому суспільстві:

1. Едалтизм ставлення (інтерналізований): особисті почуття, припущення та переконання, які формують ставлення людини до молодих людей.

2. Культурний (соціальний) едалтизм: розповсюджене ставлення, включаючи вірування та звичаї, сприяє припущенню, що дорослі перевершують тих, кого не визнають дорослими, просто через їх вік.

3. Структурний (інституціональний) едалтизм: нормалізація та легітимізація історичної, культурної, інституційної та міжособистісної динаміки, що звичайно приносить користь дорослим, створюючи кумулятивні та хронічні несприятливі наслідки для молоді.

По відношенню до жертв булінгу можуть використовуватись фрази: «які проблеми в твоєму віці», «розбирайся сам», «це дитячі жарти, не реагуй», «це можуть зрозуміти тільки дорослі», «всі підлітки такі агресивні», «юні дівчата такі довірливі», «дітки такі безвідповідальні». тощо, це є ще одною причиною нікому не розповідати про проблеми.[40, 41]. Батьки, які вживають такі фрази, по-перше, відразу показують дитині, що з такими питаннями до них звертатись не треба (навіть якщо і не мали цього на увазі), по-друге, обезцінюють проблему дитини, яка прийшла поділитись і руйнують довіру в родині, по-третє, це формує в дитині думку про неважливість, несерйозність проблем і її особистості через вік. Оскільки дитина, при повторенні таких випадків, буде замовчувати проблеми власні та однокласників, буде неохоче йти на обговорення, це знижує ефективність профілактичних заходів.

Віктімблеймінг або звинувачення жертви відбувається, коли вину у тому що сталося перекладають на жертву злочину (нешасного випадку, будь-якого протиправного діяння чи виду насильства). Віктимологія описує уявлення про те, що жертви будь-яким чином відповідають за дії правопорушників. З точки зору соціальної психології, звинувачення жертви засноване на так званій вірі в справедливий світ, когнітивному спотворенні, при якому людина вірить у те, що будь-яка дія викликає закономірні й передбачувані наслідки, з неприйняттям думки про те, що нещастя може статися з будь-ким абсолютно випадково. У позитивістській віктимології прийнята теоретична установка,

згідно з якою потерпілі від злочинів володіють якимись особливостями (особистості або поведінки), які сприяють заподіяння їм шкоди. У цій теоретичній моделі поняття віктимізації використовується для опису таких психологічних особливостей жертви як: невміння відстоювати свої права, довірливість, легковажність, небажання брати на себе відповідальність, недиференційована товариськість, покірність, навіюваність і ін. Згідно з дослідженням, по відношенню до жертв чи свідків булінгу можуть використовуватись фрази: «сам винен», «не провокуй», «подивись, як ти себе поводиш», «зі сторони видніше, роби висновки» та інші. Серед населення також розповсюджені вірування щодо матеріальності думок і можливості притягнути до себе нещастя, - цю думку часто озвучують ЗМІ, відомі люди і деякі психологи [44]. Це є випадком віктимблеймінгу, сприяє звинуваченню жертви, замовчуванню ситуацій булінгу та інших правопорушень. [42]. Дорослий – вчитель чи хтось з сім'ї, що використовує такі фрази, розвиває в дитині почуття вини, ретравматизує, формує вивчену безпомічність.

2.2 Заходи профілактики булінгу в загальноосвітньому закладі

Явище булінгу – складна система, що включає не тільки школярів у певному класі, а і значний вплив батьків, вчителів, психолога і соціального педагога, суспільства загалом.

У школах світу існують різні підходи до профілактики і вирішення ситуацій цькування, досвід яких необхідно враховувати при розробці програми. Найбільш ефективними в рамках школи є наступні.

Команда зв'язків (Link crew) – система, придумана Джоном Дьюї, видатним педагогом і філософом, широко використовується в північноамериканській педагогіці (США і Канаді). Створюється «команда зв'язків» з найбільш позитивних і активних з лідерськими рисами учнів школи. Їх відбирають і спеціально готують стати «шефами» дітей з класів молодшого віку. Особлива увага тим, хто переходить на нову освітню ступінь (1, 5, 9 клас)

і всім новеньким. Наприклад, семикласники шефствують над п'ятикласниками. На кожного шефа - 3-5 чоловік підшефних. Їх задача - хоча б раз на день на перерві підійти до кожного, привітатися, усміхнутися, запитати: «Як справи?», «Все в порядку?», «Є проблеми?» і дати зрозуміти, що готовий допомогти йому у вирішенні цих проблем. Старшокласники краще адаптовані до школи, і про можливе цькування вони дізнаються першими. Головним у команді є шкільний психолог або ініціативний педагог. У школах, де є шефство, зтяжних цькувань практично не буває. [46]

У рамках України створення таких програм саме по собі не буде ефективним зокрема через причини, наведені у пунктах 2.1.1. та 2.1.2, але може бути частиною програми психопрофілактики.

Метод Фарста (Die Farsta Methode)

Це так звана прихована методика. Методика була розроблена і успішно застосовувалася у районі Стокгольма Фарста групою шведських психологів під керівництвом Карла Льюнгстрема (Karl Ljungstrom). На думку К.Льюнгстрема в кожній школі доцільно мати групу з п'яти - шести чоловік, дорослих педагогів, які могли б оперативно реагувати у випадках булінгу.

Для того, щоб дізнатись про деталі про ситуацію цькування, треба:

1. Поговорити з інформантами (з тими, хто надав інформацію).
2. Обережно розпитати жертву, постаратися підбадьорити
3. Зібрати точні дані про те, що відбувається.

Потрібна точна інформація про те, хто, де, коли і що робив, як часто це відбувалося, хто ще був присутній при цьому. Важливо, щоб більше ніхто з школярів не знав про цю розмову, щоб агресори не були попереджені.

Другий крок: спланувати час (дві години), попередити колег про виклик учасників булінгу під час уроків.

Третій крок:

1. По одному викликати з уроку кожного з булерів, заздалегідь не попереджаючи їх про це.

2. Дати зрозуміти, що педагог засуджує скоєне агресором, і що він повинен нести відповідальність за те, що зробив!

3. Постаратись зробити агресора партнером в боротьбі проти явища булінгу.

4. Оскільки нікому не відомо про зміст вашої бесіди з булером, немає і необхідності думати про проблему його реінтеграції в суспільство дітей.

Цей підхід працює не тільки на попередження нових випадків булінгу, а й на вирішення вже існуючих. Підхід, який уникає «публічного покарання», знижує ризики подальшого цькування агресора. Але, по-перше, цей метод працює з окремими учасниками, а не з колективом в цілому, він може допомогти лише на початковому етапі цькування. Крім того у школах України розповсюджений авторитарний метод виховання і викладання, а методи боротьби з булінгом активно розвиваються лише кілька років. Тому є шанс, що виховна бесіда, яка засуджує явище, перейде у бесіду з засудженням і залякуванням учня. Якщо застосовувати такий метод в українських школах, треба, щоб зустрічі проводив психолог, був контроль супервізора.

Метод розділеної тривоги (Method of Shared Concern).- влаштування «очної ставки» між нападаючим і потерпілим. . З проблемами в дитячому колективі розбираються вчителі, які попередньо проходять спеціальну підготовку. Вони застосовують приблизно ті ж методи, що використовуються в суді при роботі з злочинцями та їхніми жертвами, при мирних переговорах і на сеансі у сімейного психолога. Головна мета таких обговорень - налагодити діалог між дітьми. Часто хулігани не розуміють, чому піддають своїх жертв, тому опинитися з ними віч-на-віч в контексті відвертої розмови - це сильне враження, і воно, як правило, дає результат. [47, 48]. При використанні такої методики вчителям важливо засуджувати не агресора, а явище булінга, наголошуючи на його недопустимості, що може бути важко зробити при недостатній компетенції.

KiVa - це програма, спрямована на зменшення цькування в школах, яка містить дії і керівництва як для попередження цькування, так і для пошуку

рішень при випадках цькування. Цю науково-обґрунтовану програму розробили вчені Університету Турку на замовлення і за підтримки Міністерства культури і освіти Фінляндії.

За допомогою програми KiVa діти вчать визначати цькування і відразу реагувати на ці випадки, до того ж велика увага спрямована на усвідомлення ролі глядача. Програма є однією з самих систематичних в світі і містить безліч практичної діяльності і матеріалів. KiVa охоплює всю шкільну родину - в заходах беруть участь як персонал школи, учні, так і батьки. Програма складається з трьох кроків: профілактичні заходи; рішення інцидентів цькування; оцінювання та аналіз результатів.

Профілактична робота включає в себе різні інформативні та навчальні матеріали для шкіл і батьків, організовані школами інфодні, онлайн-підтримку (навчальні матеріали, гра KiVa і інше), символи, що несуть повідомлення про ставлення до цькування. [49, 50]

Це програма з доведеною ефективністю, в якій беруть участь школи всього світу. Проте вона є платною. В перший рік використання програми ціна 3 євро, кожен наступний рік - 2 євро за кожного учня 1-9 класу. В Україні близько 4 млн школярів, а отже, мінімум 6 млн. євро затрат на програму щорічно, що навряд чи є можливим у сьогоднішніх умовах.

Заходи психопрофілактики повинні охоплювати усіх учасників і вирішувати безліч задач. Проаналізувавши фактори, що роблять профілактику цькування менш ефективною, і врахувавши моменти існуючих успішних програм, можна описати загальні напрямки, які повинна охоплювати програм психопрофілактики (Рис. 2.1).

Рис. 2.1 Складові психопрофілактики булінгу

Висновки до другого розділу

Розповсюдженість едалтизму (дискримінації молодших) та культури звинувачення жертв, що підтримується теоріями віктимології, впливає на уявлення підлітків щодо шляхів вирішення небезпечних ситуацій, в тому числі цькування, формує страхи і ускладнює психопрофілактику. Ефективність заходів психопрофілактики може зменшувати професійне вигорання вчителів, недостатній рівень довіри до психологів, особливо шкільного, стилі виховання у родині.

Школи світу використовують різні методики профілактики булінга та вирішення ситуацій з цькуванням, проте не всі з них можуть використовуватись в школах України. Для їх використання потрібно підвищувати компетентність вчителів у питаннях дитячої психології, змінювати існуючі паттерни

авторитарного виховання. Розвивати у дітях самостійність і емпатію для активної участі у програмах профілактики. Українські психологи при розробці програм повинні враховувати не тільки ефективність програм інших держав, а і специфіку викладачів саме українських шкіл, менталітет і звички, розвивати перш за все вміння йти на діалог і безпечний простір, а вже в другу чергу розкривати питання профілактики і боротьби з булінгом.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ПРОГРАМИ ПСИХОПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1 Програма «Кожен важливий»

Програма психопрофілактики булінгу і агресивної поведінки «Кожен важливий» є профілактичною, і включає взаємодію вчителів, батьків, учнів, психолога та соц. педагога. Далі про складові програми. Програма розрахована на 2 місяці, з подальшим супроводом.

Мета:

- 1) підвищення якості життя та навчання учнів;
- 2) формування потреби дбати про своє здоров'я, в тому числі психологічне;
- 3) формування знань про етичне спілкування та здорові стосунки;
- 4) виховання моральних якостей та активної громадянської позиції;
- 5) виявлення нахилів та потенціалу учнів для подальшого розвитку;
- 6) попередження випадків булінгу.

Завдання:

1. Здійснювати заходи щодо профілактики булінгу: виховання толерантності, поваги до людини та прав людини, формування прагнення до ведення здорового способу життя і відповідального ставлення до психічного здоров'я серед учнів, батьків та вчителів.
2. Розвивати емпатію, емоційний інтелект учнів закладу, вчителів, батьків.
3. Формування стабільної самооцінки учнів.

4. Формування в учнів чіткого негативного ставлення до булінгу.
5. Демонстрація ефективних механізмів спільної діяльності учасників виховної системи школи: педагогічного колективу, батьків, учнівського самоуправління.
6. Формування морально-вольових якостей учнів.
7. Створення сприятливого психоемоційного клімату у закладі.
8. Створення умов для довірливого спілкування учнів-батьків, учнів-вчителів, батьків-вчителів для сприйняття інформації та вирішення ситуацій.
9. Навчити учнів робити усвідомлений вибір в різних життєвих ситуаціях
10. Надати батькам та педагогам допомогу в придбанні спеціальних знань і навичок, надати сім'ям соціальну і психологічну підтримку.
11. Сприяти розкриттю потенціалу особистості дитини через науково-методичну, виховну, профорієнтаційну роботу школи.
12. Формувати стресостійку особистість, що керується морально-етичними нормами. Навчати дітей ефективним та безпечним методам поведінки в нестандартних ситуаціях.

Пріоритетні напрямки діяльності:

1. Дослідницька робота: комплекс заходів, спрямованих на вивчення особистості учня, відстеження впливу сім'ї і соціуму.
2. Профілактична корекційно-розвиваюча робота: попередження, своєчасне виявлення відхилення в поведінці та стані підлітка.
3. Профілактична робота: попередження та своєчасне виявлення професійного вигорання у вчителів та спеціалістів.
4. Просвітницька агітація: лекції, тренінги, залучення фахівців, наочна агітація, бесіди.
5. Виховна робота: формування безпечного середовища, ефективне особистісне спілкування.

Методична робота:

1. Складання соціального паспорту школи, відвідування сімей учнів.
2. Виступи на педагогічних радах, нарадах щодо профілактики булінгу серед неповнолітніх, батьківських зборах.
3. Створення бібліотеки методичної літератури з теми.
4. Розгляд питань щодо профілактики булінгу на нарадах класних керівників.
5. Контроль за роботою класних керівників з профілактики булінгу. Контроль соціально-психологічного клімату. Пропаганда здорового способу життя та етичного спілкування.

Діагностика:

1. Діагностика рівня адаптації учнів (для другого семестру 5 класу, першого семестру-6 класу).
2. Діагностика ставлення до школи, психологічної комфортності перебування в колективі.
3. Діагностика з проблеми “Булінг у класі”.
4. Соціометрія та створення соціограми.
5. Анкетування учнів для визначення підлітків з груп ризику.
6. Анкетування вчителів на визначення симптомів професійного вигорання.

Робота з психологом і соціальним педагогом:

1. Створення у школі анонімної електронної скриньки довіри, наприклад, з допомогою Google Forms, для питань та повідомлень про конкретні ситуації.
2. Знайомство класу з фахівцями школи. Формування позитивного іміджу фахівців в рамках освітнього процесу.
3. Бесіди формату питання-відповідь про психологічні та соціальні проблеми, особливості підліткового віку тощо.

4. Обговорення питань, наданих до анонімної скриньки.
5. Створення «Команд інтеграції» під керівництвом соц.педагога для полегшення адаптації новеньких.

Робота з батьками

1. Діагностика жорсткого поводження з дитиною у сім'ї.
2. Окремі бесіди шкільного психолога з батьками дітей-агресорів; з батьками дітей-жертв.
3. Батьківські збори-лекції на тему булінгу, кібербулінгу, дитячих суїцидів, жорсткого поводження з дитиною в сім'ї.
4. Консультації на тему стилів виховання, сімейних конфліктів, психологічних особливостей дітей різного віку.
5. Надання рекомендацій щодо літератури.
6. Організація бесіди з соціальним педагогом та інспектором із справ неповнолітніх “Буллінг і закон”
7. Залучення батьків до роботи з профілактики буллінгу
8. Залучення батьків до організації та участі в колективоформуючих заходах.

Цикл тренінгів для дітей «Я. Вони. Ми»

Завдання:

1. Активізація знань учнів по темі «булінг».
2. Розвиток емпатії та поваги до відмінностей інших. Розвиток навичок міжособистісного взаємодії
3. Формування доброзичливого ставлення один до одного, згуртованості, розвиток уміння працювати в команді;
4. Формування навичок реагування на стресові ситуації, зокрема булінг;
5. Формування сприятливого психологічного клімату в класі, покращення взаємодії між учнями;

6. Первісна діагностика психологічної атмосфери в групі;
7. Формування адекватної самооцінки.

Тип тренінгу: профілактичний.

Цільова група тренінгу: молодші підлітки, середня школа (10-14 років).

Кількість учасників: 15-35 (один клас, гурток тощо, але вже сформована група).

Тривалість тренінгу: 10 днів або тематичний цикл занять.

Кожен блок дитина отримує роздатковий матеріал і домашнє завдання для розгляду.

Кількість тренерів: 2

Тренінгове приміщення та обладнання: простора кімната, стільці за кількістю присутніх, додаткові стільці, роздатковий матеріал, кольоровий папір, дошка, проектор.

Рекомендована тривалість одного блоку: 2 академічні години.

Блоки:

1. «Знайомство»: правила і цілі, обговорення питань і складнощey.
2. «Екологічне спілкування»: емпатія, толерантність, емоційний інтелект.
3. «Стереотипи»: пояснення явища, впливу на повсякденне життя.
4. «Дружній Інтернет»: правила безпечної поведінки в мережі, кібербулінг.
5. «Страхи»: соціальні страхи, сором, вина.
6. «Самооцінка»: формування здорової самооцінки, самоцінності, навичок і мотивації турботи про здоров'я.
7. «Долаємо ворожість»: толерантність, керування гнівом.
8. «Стаємо командою»: командні ігри.
9. «Знаю, що робити»: зворотній зв'язок, практичний розбір ситуацій.
10. Заключна частина: обговорення досягнень, систематизація знань.

Додатково класні години для закріплення:

1. Мораль та загальнолюдські цінності
2. Важливість турботи про психічне здоров'я
3. Емпатія та емоційний інтелект. Толерантність. Етичне спілкування
4. Що таке агресія
5. Визначення буллінгу, дійові особи
6. Конфлікт. Конфлікт vs буллінг
7. Види буллінгу та їх ознаки
8. Кібербуллінг — сучасний вид цькування
9. Традиції в формуванні ставлення до буллінгу
10. Формування відповідальності у підлітка за свої дії як фактор захисту від залучення в буллінг в якості агресора або свідка.
11. Тренінг “Зупини байдужість”
12. Прес-конференція “Знаю, що робити”
13. Причини буллінгу. Небезпека віктимблеймінгу.
14. Міфи про буллінг
15. Наслідки буллінгу: агресор, жертва, свідок
16. Здорові стосунки у родині та колективі
17. Підсумок. Тренінг “Кожен важливий”

Позакласні заходи:

1. Організація та проведення у школі “Всесвітнього дня ментального здоров'я”
2. Організація та проведення “Дня протидії буллінгу” - підготовка листівок, звернень, пам'яток.
3. Організація пропаганди отримання правових знань серед учнів “Буллінг і закон” з залученням соціального педагога та інспектора з справ неповнолітніх.
4. Проведення конкурсу брошур та стінгазет “Зупинимо булінг разом”.

5. Організація анонімної електронної скриньки довіри у школі та у класах.
6. Спільна участь учнів у позашкільних благодійних і волонтерських програмах.
7. Організація заходів для класу (чаювань та свят з участю класного керівника).
8. Організація заходів, тематичних свят спільно з учнями школи, батьками.

Робота з батьками

1. Діагностика жорсткого поводження з дитиною у сім'ї.
2. Окремі бесіди шкільного психолога з батьками дітей-агресорів; з батьками дітей-жертв.
3. Бесіда про важливість статевої освіти для профілактики домагань та гендерно-зумовленого насильства.
3. Батьківські збори на тему булінгу, кібербулінгу, дитячих суїцидів, жорсткого поводження з дитиною в сім'ї.
4. Консультації на тему стилів виховання, сімейних конфліктів, психологічних особливостей дітей різного віку.
5. Надання рекомендацій щодо перегляду та обговорення фільмів, читання книг з теми булінгу. Наприклад, “Чучело» (фільм та книга В.Железнікова), “Керрі” (фільми або книга С.Кінга), “Перші ластівки” (серіал, Україна 2019), “Диво” (“Wonder”, фільм 2017), Анніка Тор «Правда чи наслідки» та інші.
6. Організація бесіди з соціальним педагогом та інспектором із справ неповнолітніх “Буллінг і закон”
7. Залучення батьків до роботи з профілактики булінгу, участі в класних годинах.
8. Залучення батьків до організації та участі в колективоформуючих заходах.

Очікувані результати:

1. Формування у підлітків моральних якостей, уявлень про загальнолюдські цінності, розвиток емоційного інтелекту та емпатії.
2. Формування у підлітків дбайливого ставлення до фізичного та психічного здоров'я.
3. Зменшення ризиків, що призводять до булінгу та правопорушень у підлітковому середовищі.
4. Формування комфортного та сприятливого для розвитку особистості соціально-психологічного клімату у класі і школі.

3.2. Організація і методи дослідження

Дослідження включало в себе проведення анонімних опитувань за допомогою Google Forms та проведення соціометричних досліджень у класі.

1. Дослідження на паралелі шостих класів загальноосвітньої школи у м. Запоріжжі: відповіді дітей. (Додаток А)
2. Дослідження на паралелі шостих класів загальноосвітньої школи у м. Запоріжжі: відповіді батьків. (Додаток Б)
3. Дослідження на предмет участі у булінгу і наслідків булінгу випадкових людей всіх вікових діапазонів, в тому числі збір історій булінгу для інформування та навчання. (Додаток В). Запропонований авторський тест складається з 7 блоків, перехід відбувається відповідно до обраного варіанту. За достатньої кількості респондентів можна простежити такі закономірності як: вплив цькування в моменті і в подальшому житті, роль у булінгу та схильність до нездорових стосунків, небажання мати дітей або стилі виховання, зв'язок між власною та батьківською моделями виховання, визначення груп ризику.

Перед розробкою та проведенням заходів необхідно провести додаткову діагностику. Соціометрія (Додаток Д) - теорія вимірювання міжособистісних відносин, автором якої є американський психіатр і соціальний психолог Дж.

Морено. Ці дані, отримані в ході дослідження, дозволяють керівнику виявляти благополучні або конфліктні ділянки внутрішньогрупових відносин, з'ясувати причини можливих проблем і розробляти ефективні заходи щодо їх усунення, комплектувати сумісні робочі групи. Для побудови соціограми потрібно виявити найбільш впливових членів групи, потім виділити взаємні пари і угруповання, які складаються з членів групи, які прагнуть вибирати один одного. Максимально високий соціометричний статус людина отримує в разі, коли його обирають усі члени групи, а максимально низький тоді, коли всі відхиляють його.

Очікуваний результат: після проведення заходів збільшиться кількість дітей, що готові звертатись по допомогу при випадках булінгу, на рівні соціометрії стане менше відхилених дітей.

Під час аналізу опитувань серед шостих класів були виявлені закономірності, що є приводом для подальшого вивчення.

Оскільки у 6А класу опитування пройшли всі учні, і по одному представнику батьків, дані опитування для класу буде використано для аналізу і перевірки гіпотези.

1) 84% дітей впевнені, що у складних ситуаціях варто звертатись до дорослих. 68,75% вважають, що в ситуації булінга треба звернутись до дорослих.

2) При цьому 15,6% ні до кого не звернуться, якщо проблема буде у них (і серед них майже всі діти впевнені, що до дорослих звертатись потрібно). Причини: сором, страх, не повірять. У більшості з цих дітей у родині є заборона на емоції згідно зі статтю і/або фізичні покарання.

3) 22% дітей визначають, що мають заборону на емоції. 27% батьків забороняють хлопцям плакати, дівчатам злитись.

4) Найчастіші причини не звертатись до батьків – страх і сором.

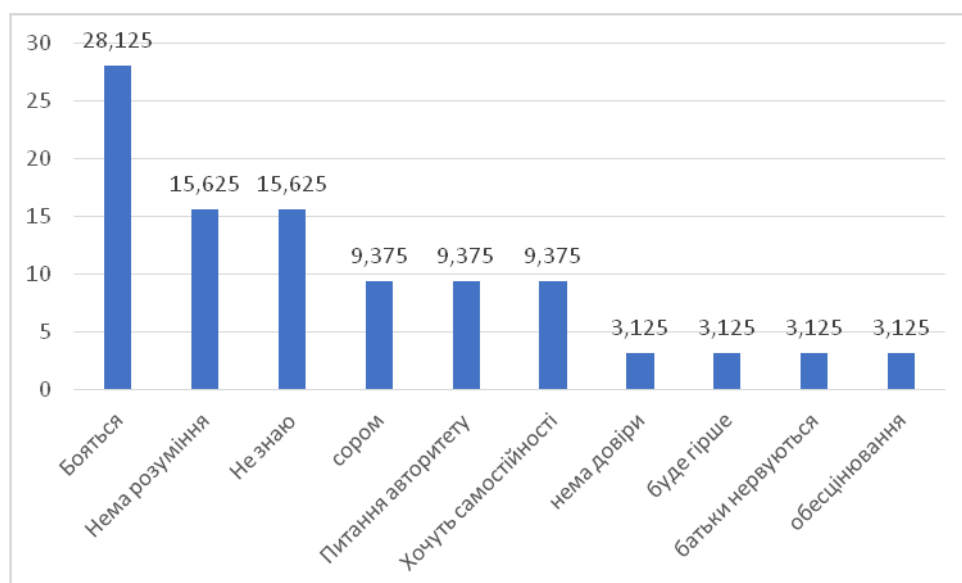

Рис. 1.2.1 Причини не розповідати про булінг, %

- 5) Дуже відрізняється статистика щодо фізичних покарань. Більшість дітей вважає, що їх ніколи не б'ють.

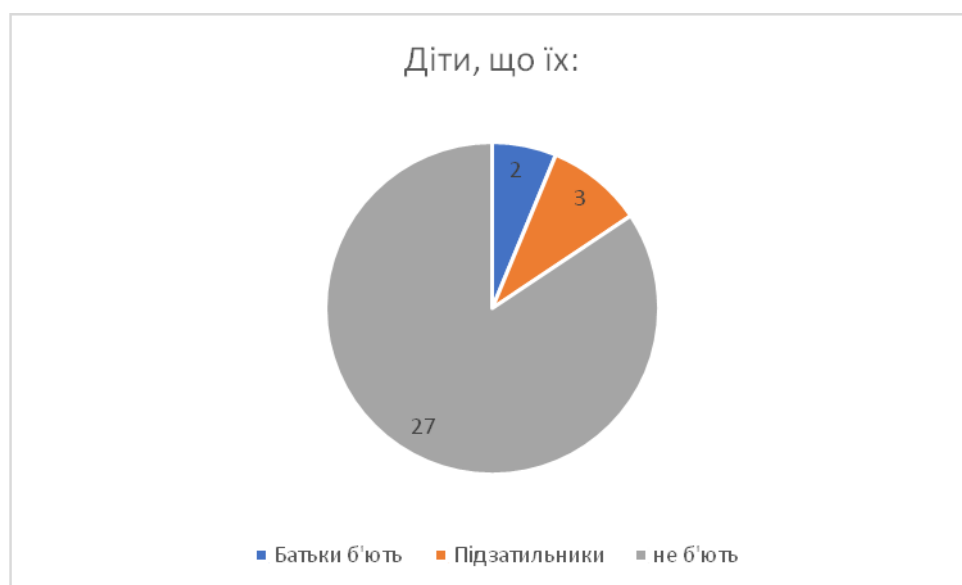

Рис. 3.2.2 Діти з фізичними покараннями

Батьки чесно відповідають, що б'ють, вказуючи причини: нічого не допомагало або що це лише «підзатильники» або стусани.

Рис. 3.2.3 Батьки, що використовують фізичні покарання

Підзатильники та «биття коли нічого не допомагає» також є фізичним покаранням, навіть коли відбувається «час від часу» або «ну дуже легенько».

Детальніше:

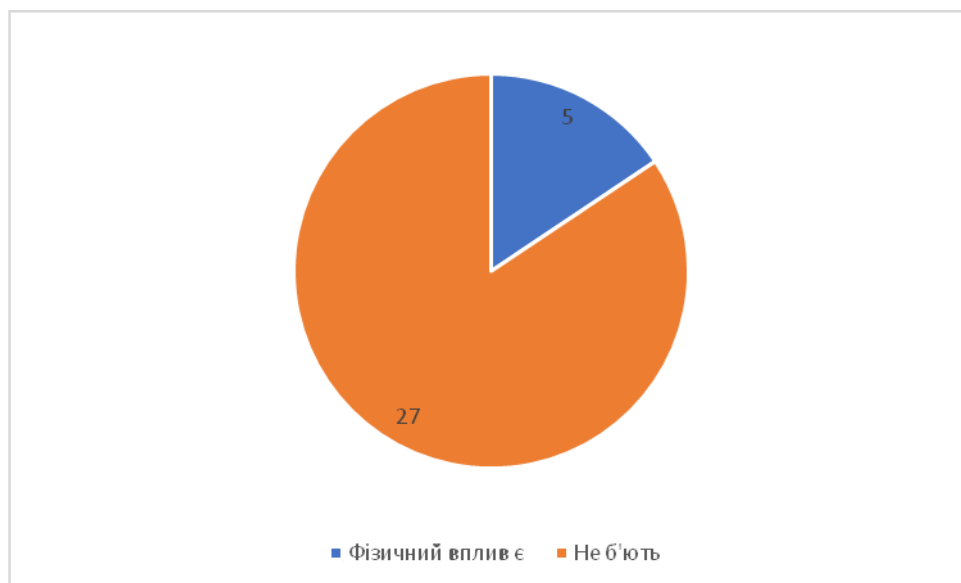

Рис. 3.2.4 Фізичний вплив на дітей (за словами дітей)

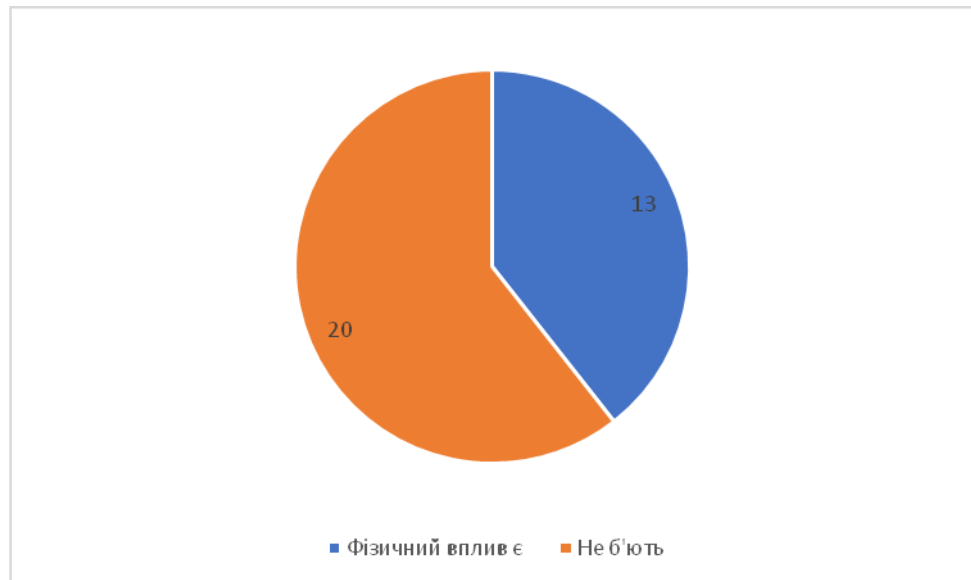

Рис. 3.2.5 Фізичний вплив на дітей за словами батьків

Ці діаграми ілюструють страшний висновок: 61% дітей, яких б'ють (25% класу) не ідентифікують фізичне насилля як насилля. Тобто, для цих дітей фізичні покарання стали варіантом норми і діти їх не помічають.

ВИСНОВКИ

Підлітковий вік є складним періодом як для школярів, так і для батьків та учителів. Школяр проходить трансформацію від дитини до дорослого. Це період активного росту і розвитку, статевого дозрівання, появи нових структур особистості. В цей час підлітки особливо вразливі до деструктивного впливу, можуть мати аддикції чи девіантну поведінку. Розповсюдженою по всьому світу є проблема булінгу. Булінг є системою, на яку впливають школярі певного класу, вчителі, батьки. Розглянуто причини і фактори, через які може бути неможливо виявити булінг вчасно та можливості до їх подолання.

В ході написання роботи було поставлено мету: розробити програму психопрофілактики булінгу. Такою програмою є «Кожен важливий», що включає тренінги для школярів, збори, презентації і участь у позакласних заходах батьків, вчителів, соц.педагогів.

Висунуто припущення про те, що діти до яких використовують фізичні покарання, більше схильні не розповідати про ситуації булінгу, та що стереотипи суспільства впливають на ефективність психопрофілактики.

У ході роботи виявлено наявність булінгу у колективі дітей середнього шкільного віку. Вивчено причини виникнення цькування, серед яких особливу увагу відведено груповій динаміці. Охарактеризовано основні напрямки психопрофілактики булінгу. Розроблено комплекс заходів для психопрофілактики булінгу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. Значение, предмет и задачи конфликтологии // Конфликтология. — М.: ЮНИТИ, 1999. — С. 81. — 551 с
2. Андреева Г. М. Социальная психология. — М., 2000., Глава 11: Общие проблемы малой группы в социальной психологии.
3. Быченков В. М. Конформизм // Новая философская энциклопедия / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В. С. Стёпин, заместители предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. — 2-е изд., испр. и допол. — М.: Мысль, 2010. — ISBN 978-5-244-01115-9.
4. Д. Б. Эльконин. Избранные психологические труды. — Москва: Педагогика, 1989.
5. Дэвид Майерс, Социальная психология, David Myers "Social Psychology", 7th ed., 2002.
32. Дослідження «Психоемоційний стан українців»
http://ratinggroup.ua/research/ukraine/psihoemocionalnoe_sostoyanie_ukraincev_na_karantine.html?fbclid=IwAR2BQOG6VMqxxHZDg_uFyv-bPhNt2sqW3n_jkSwZHMiT9FUhyCtpZ9QxDas
33. Інтерв'ю з освітнім омбудсменом
https://zn.ua/EDUCATION/obrazovatelnyy-ombudsmen-kogda-uchitel-v-konceuroka-govorit-vse-sidyat-zvonok-dlya-menya-a-ne-dlya-vas-eto-bulling-342436_.html
34. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса. — М.: Наука, 1983.- 368 с.
6. Кле М. Психология подростка Орочество: исторический подход // Психология подростка. Хрестоматия / Сост. Фролов Ю. И.. — М.: Российское педагогическое агентство, 1997. — С. 103—140.

7. Комарова И.А. Аддиктивное поведение подростка: семейный конструкт // Аддиктивное поведение: профилактика и реабилитация.
8. Кондратьев М. Ю., Ильин В. А. Нонконформизм // Азбука социального психолога-практика. — Москва: Пер Сэ, 2007. — 464 с
9. Л. И. Божович. Личность и её формирование в детском возрасте. — СПб.: Питер Пресс, 2009. — С. 275—304. — 400 с.
10. Л. Ф. Обухова. Детская Психология. — Москва: Юрайт, 2013. — С. 359—390. — 460 с
35. Малкина-Пых И.Г. – Психологическая помощь в экстренных ситуациях. – М. изд. Эксмо, 2005, 960с.
36. Пиаже Ж. Речь и мышление ребёнка. М., 1994.
37. Пилиповский В.Я. Требования к личности учителя в условиях высокотехнологического общества. – Педагогика №5, 1997.
11. Психологиявозраста. От младшего школьника до старости. Б. С. Волков. – М.: Гуманитарный изд. Центр ВЛАДОС, 2013. – 511 с
38. Ресурс Freechild <https://freechild.org/adultism/>
39. С.В. Воликова, Е.А. Калинкина. Детско-родительские отношения как фактор школьного буллинга, Консультативная психология и психотерапия, 2015, No 4 https://psyjournals.ru/files/79956/krip_2015_n4_volikova.pdf
12. Сайт громадської організації «Точка опори» <https://t-o.org.ua/publications>
40. Сайт програми KIVA <https://www.kivaprogram.net/>
13. Сайт ЮНІСЕФ Україна <https://cutt.ly/8hRFcnM>
14. Стаття «Досягнення антибулінгового закону» <https://zmina.info/columns/zi-shtrafamy-ale-bez-rezultatu-yaki-dosyagnennya-antybulingovogo-zakonu-za-rik/>
15. Стаття «Зарубежные исследования феномена буллинга» <https://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnye-issledovaniya-fenomena-bullinga-v-1980-90-gody>

41. Статя «Игнорирование»
<https://www.psychologies.ru/people/ignorirovanie-samoe-jestokoe-nakazanie-dlya-rebenka/>
42. Статя «Как Великобритания борется с буллингом в школах»
<https://euro-pulse.ru/eurocampus/kak-v-velikobritanii-boryutsya-s-bullingom-v-shkolah>
43. Статя «Как перестать притягивать неудачи» А.Иванова
<https://shkolazhizni.ru/psychology/articles/783/>
44. Статя «Лучшие методики борьбы с буллингом»
<http://psychologia.edu.ru/azbuka-bullinga/pages/luchshie-metodiki.html>
45. Статя «Последствия буллинга»
<http://knowledge.org.ua/issledovateli-obnaruzhivajut-opasnye-posledstviya-bullinga/>
16. Статя «Последствия буллинга»
<http://www.psychologia.edu.ru/azbuka-bullinga/pages/posledstviya-bullinga.html>
17. Статя «Проявление девиантного поведения у детей и подростков», Я.П. Коробейникова. <http://pedagog.pspu.ru/conference/novoselova/digest/section-4/167-proyavleniya-deviantnogo-povedeniya-detej-i-podrostkov>
46. Статя «Свидетели буллинга»
<https://rosuchebnik.ru/material/svideteli-bullinga-vliyanie-predposylki-povedeniya-tochki-rosta-article/>
18. Статя «Спираль буллинга» <http://www.psychologia.edu.ru/azbuka-bullinga/pages/spiral-bullinga.html>
47. Статя «Что не так с психологическими службами в школах»
<https://osvitoria.media/ru/experience/chto-ne-tak-s-psyhologicheskymu-sluzhbamy-v-ukraynskyh-shkolah/>
48. ЦУ Школа без травли <https://kiusamisvaba.ee/kiva-programm/?lang=ru>
19. Э. Эриксон. Идентичность: юность и кризис. — 1968.
49. "Victim Blaming" (PDF). Canadian Resource Centre for Victims of Crime https://crcvc.ca/docs/victim_blaming.pdf
50. Adulthood <https://en.wikipedia.org/wiki/Adulthood>

20. Berger, Kathleen Stassen (2014). *Invitation to the Life Span*. New York: Worth Publishers
51. BULLYING, FAMILY AND PARENTING STYLES The role in bullying: effect of the family atmosphere and parenting style of mothers and fathers
Mária Dėdov , and Gabriel Bank
52. Burger, Christoph; Strohmeier, Dagmar; Sprober, Nina; Bauman, Sheri; Rigby, Ken (2015). "How teachers respond to school bullying: An examination of self-reported intervention strategy use, moderator effects, and concurrent use of multiple strategies". *Teaching and Teacher Education*. 51: 191–202
53. Flasher, J. (1978). "Adulthood". *Adolescence*. 13 (51): 517–523
21. Hinduja, S.; Patchin, J. W. (2007). "Offline Consequences of Online Victimization: School Violence and Delinquency". *Journal of School Violence*. 6 (3): 89–112.
22. <https://psyfactor.org/lib/bulling2.htm>
23. <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbylling-teens-Ukraine>
24. Interview Jay Giedd
<https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/teenbrain/interviews/giedd.html>
25. Juvonen, J.; Graham, S. (2014). "Bullying in Schools: The Power of Bullies and the Plight of Victims". *Annual Review of Psychology*. 65: 159–8
26. Maureen P. Duffy; Len Sperry (3 February 2012). *Mobbing: Causes, Consequences, and Solutions*. New York: Oxford University Press.
54. Method of Shared Concern *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools* , Volume 15 , Issue 1 , July 2005 , pp. 27 - 34
27. R. J. Havighurst. *Developmental tasks and education*. — 3rd. — New York: Longman, 1953.
28. Report «Toxicity during coronavirus»
https://l1ght.com/Toxicity_during_coronavirus_Report-L1ght.pdf
29. Report «Cyberbullying increasing during global pandemic»
<https://www.verywellfamily.com/cyberbullying-increasing-during-global-pandemic-4845901>

30. Valerie E. Besag (1989). Bullies and victims in schools: a guide to understanding and management
31. Williams, Ray (3 May 2011). "The Silent Epidemic: Workplace Bullying". Psychology Today

ДОДАТОК А

Опитування «Мій клас» для паралелі шостих класів. 79 учнів анонімно.

6А	6А	1. Мій клас
Вчителі	Вчителі, Батьки, родина	3. Про булінг зі мною розмовляють або колись розмовляли...
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	4. Як думаєш, хто винен в ситуації булінгу?
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	5. Якщо у підлітка є проблеми в колективі, чи варто звертатись по допомогу до дорослих (родини, вчителів, психологів)?
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	6. Ти скоріше...
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	20. Ти коли-небудь був у ситуації булінгу?
До когось з родини, Друзі	До когось з родини	7. До кого ти звертаєшся, якщо маєш проблеми, сумніви, переживання?
Вони бояться що їх не зрозуміють.	Вони їх можуть не зрозуміти	8. Як ти вважаєш, чому підлітки можуть не хотіти звертатись по допомогу до дорослих?

6Г	6Г	6Г
Вчителі, Батьки, родина	Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина, Друзі
той хто вирішив цькувати інших	ніхто не винен, так склались обставини	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Здається, що ніде не вписуюсь
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був агресором - цькував когось	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини	Ні до кого	До когось з родини, Вчителі
Тому що його будуть цькувати що він мала дитина без батьків справлятися не може!	Боятися соромиться	Тому що їх обзивають та говорять чому ти звертаєшся до батьків та чому ти не можеш все зробити сам

6А	6Г	6Г
Ніхто не обговорює таке зі мною	Батьки, родина	Батьки, родина
той хто вирішив цькувати інших	той кого булять мабуть сам винен в тому	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Ні, треба розбиратись самому
Середній у всьому	Середній у всьому	Середній у всьому
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком
До когось з родини	До когось з родини, Друзі	До когось з родини
Тому, що підлітковий вік - це вік, коли дитина майже не ділиться своїми проблемами з дорослими, бо вона хоче самостійно вирішити проблему.	Тому що соромляться, або дорослі їм у цьому випадку не допоможуть	

6Г	6А	6Г
Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог	Вчителі	Батьки, родина
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Популярний, до мене прислухаються	Популярний, до мене прислухаються	Не лідер, але вмю ладнати з людьми
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком
До когось з родини, Вчителі	Ні до кого	До когось з родини
Тому, що вони думають що вони вже дорослі та можуть самі все зробити	Сором	Соромно страшно

6Г	6Г	6Г
Вчителі, Батьки, родина	Вчителі	Вчителі, Батьки, родина
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
Вчителі	До когось з родини	До когось з родини
Тому-що вони певно бояться що їх будуч сварити батьки	Можливо бояться або соромляться	Тому що вони вважають що вони все можуть без допомоги дорослих

6Г	6А	6Г
Вчителі, Багьки, родина, Шкільний психолог, Соціальний педагог	Вчителі, Батьки, родина	Батьки, родина, Соціальний педагог
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Середній у всьому	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Здається, що ніде не вписуюсь
Був агресором - цькував когось, Був свідком, Був жертвою	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком
До когось з родини	До когось з родини, Друзі	До когось з родини
Щоб не позоритись	Я не знаю	Що підліток боїться сказати ,а якщо дізнаються ті які булвгують або цюкцювальник то буде ще гірше

6А	6А	6А
Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог	Вчителі, Шкільний психолог, Соціальний педагог	Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог
той хто вирішив цькувати інших	вчителі і батьки, які знали і не втрутилися	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Не знаю
Середній у всьому	Середній у всьому	Середній у всьому
Був свідком	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
Ні до кого	До когось з родини	До когось з родини
Я не знаю	Бо дорослі не вважають наші проблеми дитячими	Вони напевно бояться, що їх не зрозуміють.

6А	6Г	6Г
Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог	Вчителі	Батьки, родина
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Не знаю	Так, дорослі можуть допомогти	Не знаю
Середній у всьому	Середній у всьому	Середній у всьому
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був агресором - цькував когось
До когось з родини, Друзі	До когось з родини	До когось з родини
Вони вважають що дорослі можуть зробити ще гірше але це не так	Бояться, стидуються.	Они боятся что их засмеют

6А	6А	6Г
Вчителі, Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	1 и 4
Так, дорослі можуть допомогти	Не знаю	Так, дорослі можуть допомогти
Популярний, до мене прислухаються	Здається, що ніде не вписуюсь	Середній у всьому
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був жертвою	Був свідком
До когось з родини	Ні до кого	До когось з родини
Стесняються напевне	Бо вони хочуть бути дорослішими і самостійними	Не хотят быть "девченкой", если это мальчик. Хотят быть очень взрослыми.

6В	6А	6А
Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог, Соціальний педагог	Вчителі, Батьки, родина, Соціальний педагог	Вчителі, Батьки, родина
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	однокласники, які все бачили і нічого не зробили
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Ні, треба розбиратись самому
Популярний, до мене прислухаються	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Середній у всьому
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини, Вчителі	До когось з родини, Вчителі	До когось з родини, Друзі
Тому що вони бояться.	Вони бояться	Тому що бояться показатися слабким.

6В	6Г	6В
Вчителі, Батьки, родина, Друзі	Вчителі, Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог, Соціальний педагог
ніхто не винен, так склались обставини	той хто вирішив цькувати інших	той кого булять мабуть сам винен в тому
Ні, треба розбиратись самому	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Середній у всьому	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Середній у всьому
Був свідком, Був жертвою	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
Ні до кого	До когось з родини	До когось з родини
Вони не хочуть впутувать дорослих	Бо вони бояться що батьки їх будуть сварити	Тому що вони взрослые

6А	6А	6Г
Ніхто не обговорює таке зі мною	Вчителі, Батьки, родина, Соціальний педагог	Вчителі, Батьки, родина
Ніхто не вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	ніхто не винен, так склались обставини
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком, Був жертвою
До когось з родини	До когось з родини, Вчителі	Двоюрідна сестра
Щоб с них не сміялись якщо підліток буде звати родичів	Вони бояться	Вони бояться що їх можуть посварити батьки. (У мене лично такая ситуация)

6А	6А	6А
Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог, Соціальний педагог	Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	вчителі і батьки, які знали і не втрутилися
Так, дорослі можуть допомогти	Не знаю	Так, дорослі можуть допомогти
Популярний, до мене прислухаються	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком, Був жертвою
До когось з родини, Друзі	До когось з родини	До когось з родини, Друзі
Тому, що дорослі іноді можуть не зрозуміти	Тому що у деяких дітей нехватка сміливості, бояться.	Бо йим соромно

6А	6Г	6А
Вчителі	Вчителі, Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина
вчителі і батьки, які знали і не втрутилися	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Середній у всьому
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був жертвою
До когось з родини	До когось з родини	Ні до кого, До когось з родини
Мабудь бояться що їх не почують.	Бояться	Не хотят чтоб родители переживали

6А	6А	6А
Вчителі	Вчителі, Батьки, родина	Ніхто не обговорює таке зі мною
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Середній у всьому	Середній у всьому	Середній у всьому
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини	До когось з родини, Вчителі	До когось з родини
Не знаю	Тому що вважають мене дорослими.	Не знаю

6А	6А	6А
Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Боюсь виразити свою думку, де інші - там і я	Середній у всьому	Середній у всьому
Був жертвою	Був свідком	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини	До когось з родини, Вчителі, Друзі	До когось з родини, Друзі
Тому що не хотять щоб їх сварили	Бо вони вважають що це не авторитетно і якість по дитинськи.	Тому що не має довіри між батьками та дітьми

6А	6А	6А
Ніхто не обговорює таке зі мною, Вчителі	Вчителі, Батьки, родина	Ніхто не обговорює таке зі мною
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Популярний, до мене прислухаються	Середній у всьому	Середній у всьому
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком	Був свідком, Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
Ні до кого, Друзі	До когось з родини, Вчителі, Друзі	До когось з родини, Друзі
Боятися	Тому до вони бояться	Не знаю

6А	6В	6А
Вчителі, Батьки, родина, Соціальний педагог	Батьки, родина, Шкільний психолог, Соціальний педагог	Ніхто не обговорює таке зі мною
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Середній у всьому	Середній у всьому	Кто-то боїться хто-то нейтрален
Був свідком	Був жертвою	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини	До когось з родини	Ні до кого, Друзі
Бояться	Тому що вони бояться коли розкажуть батькам і образники почнуть ще частіше тебе цькувати.	Бояться

6Б	6Б	6Б
Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог	Батьки, родина	Вчителі, Шкільний психолог, Соціальний педагог
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми
Був свідком, Був жертвою	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був агресором - цькував когось
До когось з родини, Вчителі, Шкільний психолог, Друзі	До когось з родини	Ні до кого
Бояться	Бо думають що їх побють або понижать	Тому що хочуть проявляти самостійність.

6Б	6Б	6Б
Ніхто не обговорює таке зі мною	Ніхто не обговорює таке зі мною	Ніхто не обговорює таке зі мною
однокласники, які все бачили і нічого не зробили	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Здається, що ніде не вписуюсь
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини, Шкільний психолог	До когось з родини, Вчителі	До когось з родини
Тому що стидно	Бо боятьс якщо стане гірше	Потому что они самовпевненный

6Б	6Б	6Б
Вчителі, Батьки, родина, Соціальний педагог	Вчителі, Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог, Соціальний педагог
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Середній у всьому	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком	Був свідком
До когось з родини, Вчителі	До когось з родини	До когось з родини
Хвилюється через те, що їх не зрозуміють.	Низнаю	Бояться цькування.

6Б	6Б	6Б
Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	однокласники, які все бачили і нічого не зробили
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Середній у всьому
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини	До когось з родини	До когось з родини
Вони выжаты шо вони доросли и можуть сами все владнати	Нет понимание	Хочуть вирішити все самі

6Б	6Б	6Б
Батьки, родина	Ніхто не обговорює таке зі мною	Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми
Був свідком, Був жертвою	Був свідком	Був жертвою
До когось з родини	До когось з родини, Друзі	До когось з родини
Учитель	Незнаю	Самостійність, впевненість.

6Б	6В	6Б
Ніхто не обговорює таке зі мною	Вчителі, Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог, Соціальний педагог
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Здається, що ніде не вписуюсь	Середній у всьому	Не лідер, але вмю ладнати з людьми
Був свідком	Був свідком, Був жертвою	Був свідком, Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини	До когось з родини, Вчителі, Соціальний педагог	До когось з родини, Шкільний психолог, Друзі
Думаюг що справляться сами	Вони бояться що ті хто ображає тот буд ображати і далі	Тому що вони можуть боятися що над ним будуть грубо шуткувати або не допоможуть, навіть батьки

6В	6Б	6Б
Ніхто не обговорює таке зі мною	Ніхто не обговорює таке зі мною	
той хто вирішив цькувати інших	Батьки, родина вчителі і батьки, які знали і не втрутилися	Той хто не втрутився в це ,Але бачив
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Не знаю
Обычный человек.	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Середній у всьому
Був свідком, Був жертвою	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини, Вчителі	До когось з родини, Вчителі	До когось з родини
Тому що ті люди які роблять дитині погано, вони можуть угражати.	Бояться розповісти про свою думку	Важають до можуть владнати самі

6Б	6Б	6Б
Вчителі, Батьки, родина, Шкільний психолог	Вчителі, Батьки, родина	Батьки, родина, Шкільний психолог
той хто вирішив цькувати інших	Однокласники які все бачили та той хто вирішив цькувати	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми	Не лідер, але вмію ладнати з людьми
Не був або не зрозумів, що то був саме булінг	Був свідком	Не був або не зрозумів, що то був саме булінг
До когось з родини, Шкільний психолог	До когось з родини	До когось з родини, Вчителі
Бояться що батьки не правильно зрозуміють.	Вони бояться що дорослі не зрозуміють їх	Томущо дорослі иноди починають говорити що пропрема у тебе

1. Мій клас
11. У класі я...
12. Які в тебе відносини з батьками, членами родини?
13. Чи є в твоїй родині фізичні покарання?
14. Якщо у тебе є проблема (в класі, у дружбі, у відносинах), чи звернешся ти до сім'ї, батьків?
22. Чому підлітки рідко розповідають про ситуації цькування?
24. Як батьки радять тобі поводитись, коли ображають тебе або когось іншого?

Опитування: родинні аспекти.

6А	6Б
Вчителі, Батьки, родина	Вчителі, Батьки, родина
той хто вирішив цькувати інших	той хто вирішив цькувати інших
Так, дорослі можуть допомогти	Так, дорослі можуть допомогти
Середній у всьому	Середній у всьому
Був свідком	Був свідком
До когось з родини, Вчителі, Друзі	До когось з родини
Тому до вони бояться	Напевно думають що не допоможуть

6Г	6А	6А
Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	Є кілька друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема
"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять, не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять
вони інколи пропонують налагодити відношення	Мені не розказували батьки як поводитися при такій ситуації.	Розказати старшим

6Г	6Г	6Г
До мене прислухаються і у мене багато друзів	Є кілька друзів	Є кілька друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу
"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	соромно
Я не была в таких ситуаціях	Мені кажуть кричати когось а якщо нема нікого по близьості треба біжати!	Сахистити кого ображають

6Г	6А	6Б
До мене прислухаються і у мене багато друзів	Є кілька друзів	Є кілька друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу
соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	соромно
Коли ображають мене не обрацать в нимание а коли когось иншого пидийты й спетати в чом проблема	Не лізти у чужу справу.	Я в своїх батьків ніколи не запитував, ми не розмовляли на цю тему

6Г	6Г	6А
Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Так
Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу	Можливо, дивлячись що за проблема
соромно	не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше
Зачтупатись або давати здачі	Зразу повідомити до дорослих, вчителів, а не тримати все це у таємниці	Давати по здачі

6Г	6Г	6Г
Я сам по собі	До мене прислухаються і у мене багато друзів	Є кілька друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Так	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема
"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше
Не спілкуватися з ним	Вони мені радять просто нікуди не лізти	Треба звернутися до вчителя а бо до батьків

6А	6Г	6А
До мене прислухаються і у мене багато друзів	Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Так, в першу чергу	Так, в першу чергу	Так, в першу чергу
соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	не зрозуміють чи не повірять, не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа
Якщо ображають словами, то промовчати, а якщо дали тобі фізичку кривду, то теж дати здачу.	Якщо тебе б'ють першого дай здачі, а коли ображають другого захиститися за нього	Розповісти дорослим

6Г	6А	6А
До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	Є кілька друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема
соромно	соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа
Я не розповідаю	Захистити	Ніяк

6Г	6А	6Б
У мене нету в класі друзів, хоча со мной многие общаются.	До мене прислухаються і у мене багато друзів	Точно лідер!
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу
соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	соромно, не знають, до кого звернутись	соромно
Йдти к ним за допомогою	Розповісти вчителю або дорослому	Розказувати їм, та розказувати вчителю

6А	6А	6А
Є кілька друзів	Є кілька друзів	Є кілька друзів
Щось між Чудовими і Нормальними	Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема
соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	соромно
Дати задачі в розповіді про це	Не було такої розмови	-

6В	6В	6А
До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь
Ні	Ні	Ні
Так, в першу чергу	Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу
соромно	не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять, не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа
Казати учителю	При сорі не вживати лайливих слів і бути розумніше якщо до людини не доходить звертатися до дорослих	Дати здачі

6Г	6В	6Г
Є кілька друзів Дуже погані, постійні конфлікти або боюсь їх, нічим не ділюсь	До мене прислухаються і у мене багато друзів Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	До мене прислухаються і у мене багато друзів Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Ні я вважаю за краще тримати все в собі	Ні, я не звертаюсь	Так, в першу чергу
соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не знають, до кого звернутись	соромно
Не звертай на них увагу, набридне перестануть	Давати здачи	Вони мені кажуть що треба казати в такій ситуації

6А	6А	6А
Є кілька друзів	Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь
Так	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу	Так, в першу чергу
соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не знають, до кого звернутись, не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	соромно	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять, не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа
Не захищати навіть друзив, бо поб'э агрессор.	Розповідати батькам	Дати здачи

6А	6А	6А
Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу	Можливо, дивлячись що за проблема
"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	не зрозуміють чи не повірять, не знають, до кого звернутись	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше
Дать сдачи	Розповісти все дорослим	Придупредіть.(якщо ви не перестанете я вам тимже відповім)

6А	6А	6Г
До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Так, в першу чергу	Так, в першу чергу	Так, в першу чергу
соромно	не зрозуміють чи не повірять	соромно, не зрозуміють чи не повірять
Не знаю	Розповісти батькам або класному керівнику	Не звертати уваги

6А	6А	6А
Є кілька друзів	Є кілька друзів	Є кілька друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні, тільки підзатильники або ляпаси і інші дрібниці
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу
соромно, не знають, до кого звернутись	соромно	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше
Вміти за себе постояти, розповісти про цю ситуацію дорослим	Не знаю	Звернутися до дорослих.

6А	6А	6А
Є кілька друзів	Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу
соромно	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше
Давати здачі	Спробувати з ним поговорити, і дати 2 шанс	Як що мене то повідомити батькам, або вчителю. Як що когось іншого то повідомити вчителю.

6А	6А	6А
Точно лідер!	Я сам по собі	Є кілька друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь
Ні	Ні	Ні, тільки підзатильники або ляпаси і інші дрібниці
Нету проблем	Можливо, дивлячись що за проблема	Ні в якому разі, ще й від них отримую!
соромно	не розуміють чи не повірять, не знають, до кого звернутись	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше
Нечого не советуют	Мене ніхто не чипає Захистити	Віддати телефон та всі гроші

6Б	6А	6В
Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	Я сам по собі
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь
Так	Ні	Ні, тільки підзатильники або ляпаси і інші дрібниці
Ні в якому разі, ще й від них отримую!	Так, в першу чергу	Так, в першу чергу
соромно, не зрозуміють чи не повірять	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше
Не проявляти увпження	Повідомити батькам	Обов'язково подзвонити мамі

6Б	6Б	6Б
Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	Є кілька друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні, тільки підзатильники або ляпаси і інші дрібниці
Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема
не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	соромно, не зрозуміють чи не повірять	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не знають, до кого звернутись
Не оброшай внимание	Ігнорувати чи розповісти вчителю.	Допомогти, заступитись

6Б	6Б	6Б
Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні, тільки підзатильники або ляпаси і інші дрібниці	Ні	Ні
Так, в першу чергу	Так, в першу чергу	Можливо, дивлячись що за проблема
соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не знають, до кого звернутись	не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше
Розповісти батькам і покликать на допомогу	Давати здачі!	У нас в класі рідко б'ються хлопці тому мене це не стосується

6Б	6Б	6Б
До мене прислухаються і у мене багато друзів	Є кілька друзів	Є кілька друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу	Так, в першу чергу
соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде гірше, не зрозуміють чи не повірять	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять	не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа
Буть стійкым и недавати ображати себе та інших	Захищатись, розповідати батькам або вчителю про неприємну ситуацію.	Никого не рогать

6Б	6Б	6Б
Є кілька друзів	Є кілька друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу	Так, в першу чергу
соромно	не знають, до кого звернутись	соромно
Захищатись.	Заступатися	Росказувать учителю и родителям

6Б	6Б	6В
Є кілька друзів	Є кілька друзів	Є кілька друзів
Чудові, але ділюсь не всім	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні, тільки підзатильники або ляпаси і інші дрібниці	Ні	Так
Чудові, але ділюсь не всім	Так, в першу чергу	Так, в першу чергу
соромно, "ябеді" або "стукачу" потім буде гірше, не зрозуміють чи не повірять	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять	соромно
Сказати батькам, вчителю...але коли ніяк звернутись неможна, потрібно захищатися	Обратиться к учителю	Давати здачі

6В	6В	6В
Є кілька друзів	Є кілька друзів	Є кілька друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь
Ні	Ні	Так
В мене чудові відносення	Можливо, дивлячись що за проблема	Можливо, дивлячись що за проблема
соромно	Нікому че не цікаво (іноді)	соромно, яєдї аоо стукачу потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять, не знають, до кого звернутись, не мене чіпають - не буду лізти. не
Давать сдачі	Не зважати увагу	Не як

6Б	6Б	6Б
До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів	До мене прислухаються і у мене багато друзів
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні	Ні	Ні
Так, в першу чергу	Ні, я вирішую сама!	Так, в першу чергу
не розуміють чи не повірять, не знають, до кого звернутись	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	соромно
Розповиستی класному кервнику чи постаратися помочь комуто (рассказать батькам)	Не обрацать внимания, не общаться с этим человеком.	Треба заступитись

6Б	6Б	6Б
До мене прислухаються і у мене багато друзів	Є кілька друзів	Не скажу що у мене багато друзів але до мене прислухаються
Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями	Чудові, я їм довіряю і ділюсь подіями, переживаннями
Ні, тільки підзатильники або ляпаси і інші дрібниці	Ні	Ні
Можливо, дивлячись що за проблема	Так, в першу чергу	Так, в першу чергу
"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше	не зрозуміють чи не повірять, не мене чіпають - не буду лізти. не моя справа	"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше, не зрозуміють чи не повірять, не знають, до кого звернутись
Треба розібратись у конфлікті	Заступатися і розповісти дорослим	Або не чіпати їх або звернутися до класного керівника(залежить від ситуації)

6A
Є кілька друзів
Нормальні, бувають конфлікти і не всім ділюсь
Ні, тільки підзатильники або ляпаси і інші дрібниці
Ні в якому разі, ще й від них отримую!
"ябеді" або "стукачу" потім буде ще гірше
Віддати телефон та всі гроші

ДОДАТОК Б

Частина опитування «Мій клас», що стосується сімейної взаємодії та переконань батьків для паралелі шостих класів. 78 батьків анонімно.

6А	6А	1. Клас моєї дитини
Батьки-друзі: легко домовимось	Опскаючи та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за дитину	7. Ми батьки(опікуни)/родина більше...
нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор,	8. Які покарання допустимі у вашій родині?
взагалі краще без покарань	взагалі краще без покарань	9. Як ви вважаєте, за що дитина заслуговує покарань?
Ні, тільки підзатильники чи ляпаса і інші дрібниці	Ні, ніколи	10. Чи застосовуєте ви фізичні покарання до дитини?
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	20. Як, на вашу думку, слід поводитись жертві цькування? Щоб б ви порадили дитині?
Ні	Ні	дозволяю йому плакати" // "Виховую дівчинку і не дозволяю їй злитись і галасувати". Щось з цього про
Хочуть розібратися самі	Тому що вважають, що надалі буде ще гірше. Над ним будуть сміятися, що не змогли вирішити проблему самостійно.	24. Як ви думаєте, чому підлітки не звертаються по допомогу до дорослих?

6А	6А	6А
Батьки-друзі: легко домовимось	Батьки-друзі: легко домовимось	Опшкючі та надто туроотливі батьки: дуже переживаємо за дитину
нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри...)
взагалі краще без покарань	взагалі краще без покарань	взагалі краще без покарань
Ні, ніколи	Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або надто провинився	Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці
Звернутись за допомогою до дорослих	психологическая травма.Говопмть об этом и учителям и родителям!!!Школа должна проводить с детьми	Звернутися до дорослих та давать задачу
Ні	Ні	Ні
Мабуть думають ,що їх не зрозуміють, мабуть це ще залежить від відносин між дитиною і батьками	Некоторые стыдятся просить о помощи, потому что думают, что сделал это будут опозорены в классе.К ним будет приковано всеобщее внимание.	Не знаю

6А	6А	6А
Батьки-друзі: легко домовимось	Батьки-друзі: легко домовимось	Батьки-друзі: легко домовимось
нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки
взагалі краще без покарань	За обман	взагалі краще без покарань
Ні, ніколи	Ні, ніколи	Ні, ніколи
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Ні	Ні
Я не вважаю, що це погано. Діти повинні вчитись вирішувати конфлікти самостійно. Дуже часто дорослі вирішують конфлікт, як їм зручно.	Бояться показання, думають, що сами справляться.	-

6А	6Г	6Г
<p>Оп'яючі та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за ^{дитину} заорати гаджети (телефон, телевізор, комп'ютерні ігри...), обмеження кишенькових грошей</p> <p>Говорити не правду</p> <p>Ні, ніколи</p> <p>Не давати себе образити, і якщо не справляється обов'язково звернутися за допомогою до дорослих</p> <p>Так</p> <p>Боятися та недовіряють</p>	<p>Батьки-друзі: легко домовимось</p> <p>вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, не слухається, взагалі краще без покарань</p> <p>Ні, ніколи</p> <p>2 и 4</p> <p>Ні</p> <p>Можливо сумніваються, що в цьому є сенс</p>	<p>Батьки-друзі: легко домовимось</p> <p>нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки</p> <p>не слухається</p> <p>Ні, ніколи</p> <p>Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть</p> <p>Так</p> <p>Боятися</p>

6Г	6А	6Б
Батьки-друзі: легко домовимось	Опскаючи та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за дитину	Батьки-друзі: легко домовимось
ігнорувати, доки не зрозуміє	вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор,	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри...)
не слухається	погані оцінки, не слухається	конфліктність у колективі, скарги вчителів
Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або надто провинився	Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці	Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Так	Ні	Так
Как мой сын сказал" не хочу быть маминим сыном"	Немає довіри	Они считают себя крутыми

6Г	6Г	6А
<p>Суворі батьки: дорослі знають краще, а дисципліна - ключ до успіху</p> <p>забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..), обмеження кишенюкових грошей</p> <p>конфліктність у колективі,</p> <p>скарги вчителів, не слухається, невиконання хатніх обов"язків</p> <p>Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці</p>	<p>Батьки-друзі: легко домовимось</p> <p>забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)</p> <p>взагалі краще без покарань</p> <p>Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або напото провинився</p> <p>Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть</p>	<p>Батьки-друзі: легко домовимось</p> <p>забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)</p> <p>не слухається</p> <p>Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або напото провинився</p> <p>Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть</p>
<p>Звернутись за допомогою до дорослих</p>	<p>Так</p>	<p>Так</p>
<p>Стыдно</p>	<p>Бо вважають що це не допоможе</p>	<p>Бояться чи соромляться.</p>

6Г	6А	6А
Мама-друг, папа- конкурент	Батьки-друзі: легко домовимось	Батьки-друзі: легко домовимось
забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) безответственность, невнимательное отношение к <u>Окружающим</u> <u>эгоизм</u> Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або <u>надо повинися</u>	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) погані оцінки, конфліктність у колективі, скарги вчителів, не <u>слухається</u> Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) не слухається Ні, ніколи
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Давать здачі, зробити пакоці у відповідь
Смотря по обстоятельствам, иногда и мальчику полезно поплакать.	Ні	Так
Не доверяют, нет взрослых, которые завоевали уважение.	Думають що вже дорослі та намагаються вирішити конфлікт самі	Страх покарання, непорозуміння

6А	6Г	6А
<p>Опшкяючі та надто туроотливі батьки: дуже переживаємо за дитину</p> <p>забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) конфліктність у колективі, скарги вчителів, взагалі краще без покарань</p> <p>Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або надто провинився</p>	<p>Батьки-друзі: легко домовимось</p> <p>забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) погані оцінки, конфліктність у колективі, скарги вчителів</p> <p>Ні, ніколи</p>	<p>Батьки-друзі: легко домовимось</p> <p>забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) конфліктність у колективі, скарги вчителів, не слухається</p> <p>Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або надто провинився</p>
<p>Звернутись за допомогою до дорослих</p>	<p>Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть</p>	<p>Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть</p>
<p>Ні</p>	<p>Так</p>	<p>Так</p>
<p>Не мають довіри.</p>	<p>Боязнь бути непочутим</p>	<p>Соромляться</p>

6А	6А	6Г
Батьки-друзі: легко домовимось забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)	Батьки-друзі: легко домовимось нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки, ігнорувати, поки не зрозуміє	Батьки-друзі: легко домовимось забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)
не слухається	не слухається, взагалі краще без покарань	не слухається
Ні, ніколи	Ні, ніколи	Ні, ніколи
Давать здачі, зробити пакоці у відповідь	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Так	Ні	Так
Страх покарання, непорозуміння	Боятся	Потому что питают себя взрослыми.

6Г	6А	6А
Опскаючи та надто туроотливи батьки: дуже переживаємо за дитину	Опскаючи та надто туроотливи батьки: дуже переживаємо за дитину	Опскаючи та надто туроотливи батьки: дуже переживаємо за дитину
забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки
Коли не виконує обіцяне без причини	погані оцінки	взагалі краще без покарань
Ні, ніколи	Ні, ніколи	Ні, ніколи
Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть	Давать здачі, зробити пакощі у відповідь	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Не доводжу до цього	Ні
Гадають, що вже дорослі і можуть розібратися самі	Вважають, що їх не зрозуміють	Не довіряють дорослим.

6А	6А	6А
Батьки-друзі: легко домовимось вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, конфліктність у колективі, скарги вчителів, Брехня	Батьки-друзі: легко домовимось забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)	Батьки-друзі: легко домовимось
Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці	не слухається Ні, ніколи	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки взагалі краще без покарань
Звернутись за допомогою до дорослих	Давать здачі, зробити пакощі у відповідь	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Так	Ні
Немає довіри	Страх покарання, непорозуміння	Бо дорослі мало спілкуються з дітьми.

6Г	6А	6А
Батьки-друзі: легко домовимось вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, взагалі краще без покарань	Батьки-друзі: легко домовимось нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки взагалі краще без покарань	Опшкючі та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за заборати гаджети (телефон, телевізор, комп'ютерні ігри...), фізичні покарання погані оцінки, невиконання хатніх обов'язків
Ні, ніколи	Ні, ніколи	Так, застосовую
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть
Ні	Так	Ні
считають, що в такому випадку стануть доносчиками	Нет доверия	Дорослі не можуть вирішити такі проблеми

6B	6B	6A
Батьки-друзі: легко домовимось	Оп'яючі та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за дитину	Інколи можна дуже легко домовитись з дитиною. Але
забрати гаджети (телефон, телевізор, комп'ютерні ігри..)	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп'ютерні ігри..) погані оцінки, конфліктність у колективі, скарги вчителів, не слухається	телевізор, комп'ютерні ігри..), домашній арешт / обмеження колективі, скарги вчителів, не слухається, невиконання хатніх
погані оцінки	Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або надто провинився	Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці
Ні, ніколи		
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Ні	Ні
Замкнуті в собі	Бояться	Все залежить від відносин з батьками.

6В	6В	6В
Батьки-друзі: легко домовимось	Батьки-друзі: легко домовимось	Батьки-друзі: легко домовимось
нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри...)
взагалі краще без покарань	конфліктність у колективі, скарги вчителів	конфліктність у колективі, скарги вчителів, не слухається, взагалі краще без покарань
Ні, ніколи	Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або нагало провинився	Ні, ніколи
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Ні	Ні
Потому что подростки ,думают что взрослые	Нема довери	Считают что сами могут справиться с проблемой

6Г	6В	6Г
Оп'яючі та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за дитину	Оп'яючі та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за дитину	Батьки-друзі: легко домовимось
забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) погані оцінки, конфліктність у колективі, скарги вчителів, не слухається	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..), ігнорувати покарань	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) не слухається
Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або надто провинився	Ні, ніколи	Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Так	Так
Нет доверительных отношений в семье	Не хочет чтоб думали что слабый	Соромляться

6Г	6В	6В
Батьки-друзі: легко домовимось вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, не слухається Ні, ніколи	Суворі батьки: дорослі знають краще, а дисципліна - ключ до успіху забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) колективі, скарги вчителів, не слухається, невиконання хатніх Ні, ніколи	Батьки-друзі: легко домовимось забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) погані оцінки, конфліктність у колективі, скарги вчителів, не слухається Ні, ніколи
Звернутись за допомогою до дорослих Ні	Звернутись за допомогою до дорослих Ні	Давать здачі, зробити пакощі у відповідь Ні
Нет поддержки и доверия	Нет доверия	Нет доверия

6В	6В	6В
Опскаючі та надто туроотливі батьки: дуже переживаємо за дитину	Опскаючі та надто туроотливі батьки: дуже переживаємо за дитину	Опскаючі та надто туроотливі батьки: дуже переживаємо за дитину
забрати гаджети (телефон, телевізор, комп'ютерні ігри..) колективі, скарги вчителів, не слухається, невиконання хатніх	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки погані оцінки, конфліктність у колективі, скарги вчителів	вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, взагалі краще без покарань
Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці	Ні, ніколи	Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або напто провинується
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Так	Так	Ні
Недовіра до дорослих	Потому что они боятся	Боятся розголошу

6A	6A	6B
Батьки-друзі: легко домовимось	Батьки-друзі: легко домовимось	Батьки-друзі: легко домовимось
забрати гаджети (телефон, телевізор, комп'ютерні ігри..)	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	телевізор, комп'ютерні ігри..), домашній арешт / обмеження
невиконання хатніх обов'язків	не слухається	не слухається, невиконання хатніх обов'язків
Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці	Ні, ніколи	Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або напото_повинився
Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть	Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть	Давать здачі, зробити пакоці у відповідь
Емоції это нормально, нужно проявлять, но нужно уметь ими управлять	Так	Так
Считаюг себя слишком взрослыми, боягся осуждений, нравоучений	Соромлягся	Немає довіри

6А	6А	6А
Батьки-друзі: легко домовимось нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	Батьки-друзі: легко домовимось вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор,	Батьки-друзі: легко домовимось вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор,
взагалі краще без покарань Ні, ніколи	взагалі краще без покарань Ні, ніколи	невиконання хатніх обов'язків, взагалі краще без покарань Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або напото провинується
Обратитися за допомогою к старшим ТОВАРИЦАМ, а не родителям	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Так	Ні
Не хотят быть слабаками	Из за неуверенности или страха, по разным причинам....	Не доверяют, боятся, не верят...

6B	6A	6A
Опскаючі та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за дитину	Батьки-друзі: легко домовимось	Опскаючі та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за дитину
забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) конфліктність у колективі, скарги вчителів, не слухається	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) взагалі краще без покарань	вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, погані оцінки, не слухається
Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці	Ні, ніколи	Ні, ніколи
Звернутись за допомогою до дорослих	Бути вище за це, ігнорувати і кривдники відстануть	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Ні	Інше
Бояться, що не почують і скажуть що сам винен	Нет у некоторых доверия	Не довіряють

6Б	6Б	6А
Оп'яючі та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за дитину	Батьки-друзі: легко домовимось	Батьки-друзі: легко домовимось
нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки
взагалі краще без покарань	взагалі краще без покарань	взагалі краще без покарань
Ні, ніколи	Ні, ніколи	Ні, ніколи
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Так	Ні	Ні
Бояться	Бояться, що потім однілітки цькуватимуть	Недоверие

6Б	6Б	6Б
Батьки-друзі: легко домовимось	Оп'яючі та надто турботливі батьки: дуже переживаємо за дитину	Батьки-друзі: легко домовимось
нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки	вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор,	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки
взагалі краще без покарань	вопрос не соответствует ответам!	взагалі краще без покарань
Ні, ніколи	Ні, ніколи	Ні, ніколи
Я бы выбрала 2 и 4 ответы	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Так	Ні	Ні
Часто потому что , взрослый или еще плюс к этому накажет , или пойдет в школу к учителям , там завяжется конфликт (без этого бывает никак) и страдает ребенок в итоге ...	немає спілкування між ними	Відсутність довіри

6Б	6Б	6Б
<p>Батьки-друзі: легко домовимось</p> <p>забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)</p> <p>погані оцінки, конфліктність у колективі, скарги вчителів</p> <p>Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більше не діє або <u>надо повинися</u></p>	<p>Батьки-друзі: легко домовимось</p> <p>забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..)</p> <p>взагалі краще без покарань</p> <p>Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більше не діє або <u>надо повинися</u></p>	<p>Батьки-друзі: легко домовимось</p> <p>вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, <u>внимани</u>).</p> <p>Во всех вопросах нужно разбираться в диалоге.</p> <p>Ні, ніколи</p>
<p>Звернутись за допомогою до дорослих</p>	<p>Звернутись за допомогою до дорослих</p>	<p>Звернутись за допомогою до дорослих</p>
<p>Ні</p>	<p>Так</p>	<p>Ні</p>
<p>Стесняються</p>	<p>Бо вважають що це не допоможе.</p>	<p>Нет доверия к родителям. Нет поддержки.</p>

6Б	6Б	6Б
Батьки-друзі: легко домовимось забрати гаджети (телефон, телевізор, комп'ютерні ігри..) невиконання хатніх обов'язків, взагалі краще без покарань	Батьки-друзі: легко домовимось вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, не слухається, невиконання хатніх обов'язків, взагалі краще без покарань	Батьки-друзі: легко домовимось нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки конфліктність у колективі, скарги вчителів, не слухається
Ні, ніколи	Ні, ніколи	Ні, ніколи
Звернутись за допомогою до дорослих	Давати здачі та бути вище за це	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Не забороняю, але й він не плаче	Ні
Боятися	Боятися непорозуміння, осудження	Тому що вважає що цькування не будуть завершені

6Б	6Б	6Б
Оп'яючі та надто туроотліві батьки: дуже переживаємо за ДІТИНУ	Оп'яючі та надто туроотліві батьки: дуже переживаємо за ДІТИНУ	Батьки-друзі: легко домовимось
забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) взагалі краще без покарань	нема покарань, є бесіди про вчинки та наслідки конфліктність у колективі, скарги вчителів, не слухається, невиконання хатніх обов'язків Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більш не діє або надто провинився	забрати гаджети (телефон, телевізор, комп"ютерні ігри..) не слухається
Ні, тільки підзатильники чи ляпаси і інші дрібниці		Ні, ніколи
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Ні	Так	Так
Стесняються признатись в слабости.	Бояться	Бояться последствий .

6Б	6Б	6Б
Батьки-друзі: легко домовимось вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, не слухається, невиконання хатніх обов'язків Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більше не діє або нашкодило	Батьки-друзі: легко домовимось вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, взагалі краще без покарань Ні, ніколи	Суворі батьки: дорослі знають краще, а дисципліна - ключ до успіху забрати гаджети (телефон, телевізор, комп'ютерні ігри...) не слухається, взагалі краще без покарань Ні, тільки в крайніх випадках, коли нічого більше не діє або нашкодило
Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих	Звернутись за допомогою до дорослих
Не дозволяю донці лаятись та битись	Ні	Ні
Соромляться стати "доносчиками" перед однолітками	Бояться що врослые не поймут проблемы и соответственно им ничем не помогут	Ситуації різні, наприклад тому, що батьки не достатньо цікавляться життям в школі дитини

	6Б
	Батьки-друзі: легко домовимось
	вчинки та наслідки, забрати гаджети (телефон, телевізор, конфліктність у колективі, скарги вчителів
	Ні, ніколи
	Звернутись за допомогою до дорослих
	Так
	Бояться призрения и что их наругают

ДОДАТОК В

Опитування «Наслідки булінгу» для випадкових осіб. 106 опитаних анонімно через Google Forms, поширення через Інтернет. Вибрано дані персон, яких цькували.

18-25	Ваш возраст:
меня травили	В ситуациях травли...
Игнорирование, Крик и словесные оскорбления	Какие виды наказаний родители использовали в вашем воспитании?
родители/семья, учителя/классный руководитель	К кому вы обращались за помощью в ситуациях травли?
Нет	Помогло ли вам обращение за помощью?
созависимые	Ваши отношения с семьей, друзьями, партнерами...
проблемы с социализацией или социальную тревожность, серлфхарм**, расстройство пищевого поведения	Что из перечисленного вы испытываете или испытывали во взрослом возрасте?
Возможно, смотря какая проблема	В подростковом возрасте могли ли вы поделиться с родителями своими проблемами, поговорить о конфликтах, дружбе, отношениях?

18-25	18-25	18-25
меня травмили	меня травмили	меня травмили
Физические наказания, Разговоры и осуждения поступков, Крик и словесные оскорбления	Физические наказания, Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Крик и словесные оскорбления	Игнорирование, Крик и словесные оскорбления
родители/семья	не обращался(-лась)	не обращался(-лась)
Да	Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)
здоровые	испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и	здоровые
тревожность, аутоагрессия, серлфхарм**, депрессию или другие расстройства, суицидальные мысли, попытки	тревожность, аутоагрессию*, депрессию или другие расстройства, суицидальные мысли	тревожность, депрессию или другие расстройства, расстройства пищевого поведения
Да, мог(-ла) обсуждать и просить совета	Им было пофиг	Возможно, смотря какая проблема

26-34	18-25	18-25
меня травмили	меня травмили	меня травмили
Физические наказания, Разговоры и осуждения поступков	Физические наказания, Разговоры и осуждения поступков, Крик и словесные оскорбления	Физические наказания, Крик и словесные оскорбления
не обращался(-лась)	не обращался(-лась)	не обращался(-лась)
Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)
жертва, испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и тревожность, аутоагрессию*, депрессию или другие расстройства, суицидальные мысли, зависимости	абузивные*: я жертва, испытываю проблемы с построением близких тревожность, депрессию или другие расстройства, зависимости	испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и серлфхарм**, депрессию или другие расстройства, суицидальные мысли, зависимости, расстройства
Не могла, стеснялась. Думала, что меня не поймут	Ни в коем случае, "убили бы"	Возможно, смотря какая проблема

18-25	18-25	26-34
меня травлили	меня травлили	меня травлили
Физические наказания, Крик и словесные оскорбления	Никак не наказывали	Отец физически. Мама практически никак, иногда крик.
родители/семья, учителя/классный руководитель	не обращался(-лась)	не обращался(-лась)
Нет	Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)
испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и	здоровые	созависимые
депрессию или другие расстройства, суицидальные мысли	никаких проблем не было	тревожность, депрессию или другие расстройства
Да, мог(-ла) обсуждать и просить совета	Возможно, смотря какая проблема	Не хотелось расстраивать

до 18	18-25	26-34	18-25
меня травмили	меня травмили	меня травмили	меня травмили
Физические наказания, Игнорирование, Крик и словесные оскорбления, Ограничение карманных денег	Физические наказания, Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Крик и словесные оскорбления	Физические наказания, Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Крик и словесные оскорбления	Разговоры и обсуждения поступков
не обращался(-лась)	не обращался(-лась)	не обращался(-лась)	родители/семья
Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)	Нет
здоровые	токсичные или абьюзивные*: я жертва	токсичные или абьюзивные*: я жертва	здоровые
тревожность, серлфхарм**, расстройства пищевого поведения	тревожность	тревожность	никаких проблем не было
Возможно, смотря какая проблема	Ни в коем случае, "убили бы"	Ни в коем случае, "убили бы"	Да, мог(-ла) обсуждать и просить совета

18-25	18-25	18-25
меня травмили	меня травмили	меня травмили
Физические наказания, Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд..), Разговоры и оскорбления поступков	Крик и словесные оскорбления	Игнорирование, Разговоры и оскорбления поступков, Крик и словесные оскорбления
не обращался(-лась)	не обращался(-лась)	не обращался(-лась)
Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)
здоровые	жертва, испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и	жертва, испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и
проблемы с социализацией или социальную тревожность, тревожность, суицидальные мысли, зависимости	тревожность, зависимости, расстройства пищевого поведения	социальную тревожность, тревожность, аутоагрессию*, депрессию или другие расстройства, суицидальные
Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема	Ни в коем случае, "убили бы"

26-34	26-34	18-25
меня травмили	меня травмили	меня травмили
Никак не наказывали	Разговоры и обсуждения поступков	Игнорирование, Разговоры и обсуждения поступков, Крик и словесные оскорбления
не обращался(-лась)	друзья	родители/семья, друзья
Не обращался(-лась)	Да	Нет
здоровые	здоровые	токсичные или абьюзивные*: я жертва, испытываю проблемы с построением близких отношений, тревожность, аутоагрессию*, серлфхарм**, суицидальные мысли, зависимости,
никаких проблем не было	тревожность, расстройство пищевого поведения	
Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема

18-25	18-25	26-34
меня травмили	меня травмили	меня травмили
Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд..), Никак не наказывали	Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд..)	Физические наказания, Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд..), Разговоры и обслуживания поступков
не обращался(-лась)	не обращался(-лась)	не обращался(-лась), психолог/соц. педагог, друзья
Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)	Нет
с построением близких отношений/поиском друзей и партнеров, Не могу сблизиться с	здоровые	абыюзивные*: я жертва, испытываю проблемы с построением близких
проблемы с социализацией или социальную тревожность, никаких проблем не было	никаких проблем не было	социальную тревожность, тревожность, аутоагрессию*, серлфхарм**, депрессию или другие расстройства,
Нет, потому что родители не были авторитетом	Возможно, смотря какая проблема	Старался разобраться сам

26-34	меня травили	26-34	меня травили
Никак не наказывали	Физические наказания, Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд..)	18-25	Физические наказания, Разговоры и осуждения поступков, Крик и словесные оскорбления
расстраивалась, но прям о помощи разговора не было. Папа и бабушка (более влиятельные в семье) не вилели	не обращался(-лась)	родители/семья, друзья	
Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)	Да	
Проблемы в поиске партнёра. В поиске друзей проблем нет.	созависимые	абузвивныс . я жертва, испытываю проблемы с построением близких	
никаких проблем не было	тревожность	социальную тревожность, аутоагрессию*, депрессию или другие расстройств, зависимости, расстройства	
Возможно, смотря какая проблема	Знала, что они бы вмешались,а жаловаться это значит "шестерить", и потом затравят еще больше	Возможно, смотря какая проблема	

26-34	меня травмили	35-45	18-25
Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд..)	Крик и словесные оскорбления	меня травмили	Физические наказания, Игнорирование, Разговоры и оскорбления
учителя/классный руководитель	не обращался(-лась)	не обращался(-лась)	не обращался(-лась)
Нет	Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)
здоровые	здоровые	здоровые	здоровые
проблемы с социализацией или социальную тревожность, зависимости	никаких проблем не было	проблемы с социализацией или социальную тревожность, тревожность, депрессию или другие расстройства,	проблемы с социализацией или социальную тревожность, тревожность, депрессию или другие расстройства,
Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема

до 18	18-25	до 18
меня травмили	меня травмили	меня травмили
Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Разговоры и обсуждения поступков	Игнорирование, Никак не наказывали	на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Разговоры и обсуждения поступков, Крик и
родители/семья, учителя/классный руководитель, психолог/соц. педагог, друзья	родители/семья	не обращался(-лась)
Да	Нет	Не обращался(-лась)
здоровые	испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и	испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и
никаких проблем не было	проблемы с социализацией или социальную тревожность, тревожность, зависимости	трудности в обучении, тревожность
Да, мог(-ла) обсуждать и просить совета	Да, мог(-ла) обсуждать и просить совета	Ни в коем случае, "убили бы"

до 18	18-25	до 18
меня травмили приставку и тд.), Разговоры и обсуждения поступков, Крик и словесные оскорбления,	меня травмили на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Разговоры и обсуждения поступков, Крик и	меня травмили на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), физические наказания было редко, но запоминать крики без
не обращался(-лась)	родители/семья	родители/семья, друзья
Не обращался(-лась)	Да	Нет
испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и социальную тревожность, тревожность, аутоагрессию*, серлфхарм**, суицидальные мысли, расстройство пищевого	испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и социальную тревожность, аутоагрессию*, серлфхарм**, депрессию или другие расстройства, суицидальные мысли,	испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и социальную тревожность, аутоагрессию*, серлфхарм**, суицидальные
Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема	Да, мог(-ла) обсуждать и просить совета

до 18 меня травмили приставку и тд.), Игнорирование, Разговоры и обсуждения поступков, Крик и	18-25 меня травмили Разговоры и обсуждения поступков, Ограничение карманных денег	до 18 меня травмили запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Разговоры и обсуждения поступков, Крик и словесные оскорбления
друзья	не обращался(-лась)	не обращался(-лась)
Нет	Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)
токсичные или абьюзивные*: я агрессор, токсичные или абьюзивные*: я жертва, Раньше. Я еще подросток, эхэхэ.	испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и проблемы с социализацией или социальную тревожность, тревожность, аутоагрессию*	созависимыс, испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском проблемы с социализацией или социальную тревожность, тревожность, суицидальные мысли
Возможно, смотря какая проблема	Ни в коем случае, "убили бы"	Да, мог(-ла) обсуждать и просить совета

до 18	18-25	до 18
<p>меня травмили</p> <p>Физические наказания, Крик и словесные оскорбления</p>	<p>меня травмили</p> <p>обсуждения поступков, Любимое наказание: мама запрещала включать телек родители/семья, Хоть иногда и рассказывала маме, но чаще держала в себе и боялась делиться</p>	<p>меня травмили</p> <p>Физические наказания, Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Крик и словесные оскорбления</p>
<p>не обращался(-лась)</p>		<p>не обращался(-лась)</p>
<p>Не обращался(-лась)</p> <p>отношений/поиском друзей и партнеров, Не знаю насколько у нас абьюзивные отношения с мамой, с 1 до 10 по шкале тревожности, депрессию или другие расстройства, Селхалмом тут таже ситуация, что и раньше. Но на самом деле</p>	<p>Да</p> <p>родственниками отличные отношения а есть часть родичей с которыми абьюзивные социальную тревожность, тревожность, депрессию или другие расстройства, зависимости, расстройства</p>	<p>Не обращался(-лась)</p> <p>испытываю трудности с построением близких отношений/поиском друзей и партнеров, депрессию или другие расстройства, суицидальные мысли, зависимости,</p>
<p>Ни в коем случае, "убили бы"</p>	<p>Я редко чем таким делилась с мамой. Сейчас уже больше стала</p>	<p>Возможно, смотря какая проблема</p>

18-25	меня травмили	18-25	меня травмили	18-25	меня травмили
на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Игнорирование, Крик и	Игнорирование, Никак не наказывали	Обратиться к школьному психологу - себе дороже, по крайней мере, так это было в	Разговоры и обсуждения поступков	родители/семья, учителя/классный руководитель, психолог/соц. педагог	
родители/семья, психолог/соц. педагог, друзья	Да	Нет	Нет	Нет	
поспросил в близкиа отношений/поиском друзей и партнеров, *были токсичные	партнёров. С родителями сложно: папа безразличный, только ледит и читает книги, социальную тревожность, депрессию или другие	социальную тревожность, аутоагрессию*, серлфарм**, депрессию или другие расстройтва, суицидальные	здоровые	социальную тревожность, депрессию или другие расстройтва, суицидальные	
Ни в коем случае, "убили бы"	Возможно, смотря какая проблема	Да, мог(-ла) обсуждать и просить совета			

до 18 меня травмили	до 18 меня травмили	до 18 меня травмили
Физические наказания, Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Крик и словесные оскорбления Я не стыдилась просить помощи, попросту не было человека, который мог бы её оказать	Разговоры и обсуждения поступков, Крик и словесные оскорбления родители/семья, психолог/соц. педагог, друзья	Запрет на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Разговоры и обсуждения поступков родители/семья, друзья
Нет	Да	Да
Нейтральные	созависимые, Когда как, но с друзьями очень хорошие отношения	здоровые
депрессию или другие расстройства	Я все ещё подросток	никаких проблем не было
Возможно, смотря какая проблема	Да, мог(-ла) обсуждать и просить совета	Возможно, смотря какая проблема

до 18 меня травмили	до 18 меня травмили	до 18 меня травмили
Крики, физическое наказание, запрет на гаджеты, крик и словесные	Разговоры и обсуждения поступков, Крик и словесные оскорбления	Разговоры и обсуждения поступков
не обращался(-лась)	родители/семья	родители/семья
Не обращался(-лась)	Да	Нет
токсичные или абьюзивные*: я жертва	здоровые	испытываю трудности с построением близких отношений/поиском друзей и
социальную тревожность, тревожность, аутоагрессию*, серлфхарм**, суицидальные	тревожность, зависимости	социальную тревожность, тревожность, аутоагрессию*, серлфхарм**, суицидальные мысли, расстройства пищевого
Ни в коем случае, "убили бы"	Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема

18-25	до 18	до 18
меня травмили	меня травмили	меня травмили
Игнорирование, Крик и словесные оскорбления	Разговоры и обсуждения поступков, Крик и словесные оскорбления	Физические наказания, Разговоры и обсуждения поступков, Крик и словесные оскорбления
родители/семья	родители/семья, учителя/классный руководитель, друзья	невербальные жесты, даже то же скрываете эмоций. Потому что признать, что тебя травят -
Нет	Да	Нет
испытываю проблемы с построением близких отношений/поиском друзей и проблем с социализацией или социальную тревожность, тревожность, аутоагрессию*, суицидальные мысли	здоровые	токсичные или абьюзивные*: я жертва
Возможно, смотря какая проблема	с момента буллинга прошло не так много времени и я все ещё подросток	До взрослого возраста ещё не доросла
Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема	Возможно, смотря какая проблема

18-25	18-25	18-25
меня травмили приставку и тд.), Игнорирование, Разговоры и обсуждения поступков, Крик и словесные оскорбления	меня травмили Крик и словесные оскорбления	меня травмили на гаджеты (телевизор, приставку и тд.), Игнорирование, Крик и словесные оскорбления
родители/семья, психолог/соц. педагог	не обращался(-лась)	не обращался(-лась)
Нет	Не обращался(-лась)	Не обращался(-лась)
оликих отношений/поиском друзей и партнеров, диагностированное тревожность, срадржарм, депрессию или другие расстройства, суицидальные мысли, расстройства пищевого	здоровые	диагностированное антисоциальное расстройство личности/социопатическое
	депрессию или другие расстройства, расстройства пищевого поведения	тревожность, депрессию или другие расстройства, зависимости
Ну, это было бесполезно.	Возможно, смотря какая проблема	Ни в коем случае, "убили бы"

ДОДАТОК Г

Файл рекомендацій

Рекомендації батькам 6А класу після проведення і аналізу результатів опитування в рамках програми профілактики булінгу «Кожен важливий».

Шановні батьки! Ці рекомендації розроблені після обробки результатів опитування, яке анонімно проходили ви і ваші діти. Рекомендації батькам в рамках програми «Кожен важливий» направлені на психопрофілактику булінгу шляхом формування довірчих відносин у родині, підвищення самооцінки дитини, інформування батьків про особливості шкільного віку та коректні моделі виховання.

Підлітковий вік охоплює період від 11 —12 до 14—15 років, що відповідає середньому шкільному вікові, тобто 5—9 класам сучасної школи. У цей період в особистості дитини відбуваються складні і суперечливі зміни. Підлітковий вік є першим перехідним періодом від дитинства до зрілості. Відбуваються якісні зміни в інтелектуальній та емоційній сферах особистості підлітка; інтенсивний, нерівномірний розвиток і ріст організму. У цей період підліток стає менш прив'язаним до батьків, шукає своє місце в соціумі, друзів, кумирів. Усе сказане дорослими піддається сумніву. Найчастішими проблемами є ті, що пов'язані із соціумом: питання адаптації в колективі, прийняття й визнання, звикання до середньої школи і взаємодія з вчителями, дружба, симпатії. Підліток хоче бути дорослішим, самостійнішим, мати права «дорослого», що може призводити до конфліктів з батьками. Батьки у цей період отримують результат виховання за 9-11 років. Якщо з дитиною були сформовані дружні і довірливі стосунки, батьки готові давати підлітку самостійність згідно до віку та готовності, цей період пройде легше.

Якщо не було сформовано довірливих відносин, саме час це зробити. Методи, завдяки яким дитина була слухняною, можуть не працювати з підлітком. Підліток, який вас боїться чи соромиться, з великою вірогідністю не поділиться з вами проблемами, якщо такі будуть.

У 2017 році в Україні 24% дітей стали жертвами цькування в школах. Про це йдеться в звіті фонду ЮНІСЕФ "Щоденний урок: Зупинити насильство в школах". Згідно з даними звіту, 40% постраждалих дітей нікому не розповідали про цькування в школі. "Кожен другий учень або учениця у віці від 13 до 15 років - приблизно 150 млн дітей у світі - повідомляють, що піддавалися насильству з боку однолітків в школах або поблизу школи", - відзначили у фонді.

Профілактика булінга у класі

Буллінг (цькування) - агресивне переслідування; систематичне, цілеспрямоване і усвідомлене знущання над іншою людиною. Дитина або дорослий, над яким знущаються, відчуває дискомфорт і страждає, але не може зупинити дії кривдників.

Буллінг, або цькування – проблема не тільки конкретного учня, а й всього класу. Жертвою, як і агресором чи свідком, може стати будь-яка дитина. Причина криється у взаємодії колективу в цілому, взаємодії педагогів та персоналу школи з класом, життєвих ситуаціях кожної дитини. Тобто булінг є результатом системи чинників.

Однозначної відповіді на те, що ж робити з булінгом в класі, немає, тому що кожна ситуація потребує індивідуального підходу.

Перш за все, варто назвати все своїми іменами. Булінг – це явище, де є нерівномірний розподіл сил, де є моральні (інколи і фізичні) страждання дитини, яка не може вийти з цієї ситуації. У ситуації цькування є певні ролі: агресор (цькує), жертва, свідки. Ролі можуть бути сталими протягом років, а

можуть швидко змінюватись. Цькування це не норма для підлітків і без втручання не закінчиться.

Батькам у ситуації цькування в класі варто об'єднатись з класним керівником, соціальним педагогом та шкільним психологом. Міри мають бути направлені не проти дитини-агресора, а на оздоровлення стосунків у класі, виховання моральних якостей, формування класу як команди.

Найкраща профілактика булінгу в родині – спілкуватись з дитиною і власним прикладом показувати правила поведінки і моральні норми. Не бійтесь обговорювати серйозні і суперечливі теми, показуйте, що думка підлітка важлива. Якщо дитина не одна в родині, намагайтесь хоча б 10-15 хвилин на день виділити на спілкування віч на віч з кожним з дітей (не «розбір помилок», а дружня бесіда про те, що цікаво дитині). Тоді скоріш за все ви будете знати, що відбувається в колективі і у житті вашого підлітка.

Дослідження показують: якщо дитина залякана і знає, що ви звинуватите, покараєте, поб'єте тощо, вона скоріш за все не звернеться до вас. Саме через страх багато дітей брешуть батькам, можуть роками приховувати не тільки випадки булінгу, а й інформацію про домагання, насильство, примус до протиправних дій тощо.

Що робити, щоб дитина не боялась звертатись до вас?

Фізичні покарання є руйнівними для психіки дитини будь-якого віку. Вони знижують рівень норми – насилля починає розумітись як норма стосунків, принижують, погіршують самооцінку, показують модель «хто сильніше – той і правий», підвищують ризик потрапити у аб'юзивні (з домашнім насиллям) стосунки у дорослому віці. Дитину не варто карати фізично навіть якщо вас так виховували. У моменти гніву згадуйте, що ви б не вдарили, наприклад, свого колегу чи друга.

Зверніть увагу: дитину-агресора теж не можна карати фізично. Це дає швидкоплинний ефект через страх болю, але проблема не вирішується і приводів для агресії стане більше.

Не варто забороняти вияв емоцій. Емоції не мають статі, а задача підлітка – навчитись їх розуміти і контролювати (не подавляти!). Емоційний інтелект – ключ до розуміння себе і оточуючих, ефективного спілкування і здорових стосунків у майбутньому. Обговоріть тему контролю емоцій: не варто плакати у школі, проте вдома для цього має бути безпечне середовище, без висміювань і заборон. Не забороняйте дівчинці злитись і галасувати: з цього формується вміння постояти за себе у ситуаціях, що загрожують життю і здоров'ю. Наприклад, діти часто не можуть закричати у ситуаціях домагань, викрадень тощо через установки «не можна привертати увагу».

Зверніть увагу: діти, яким кажуть не плакати, не жалітись, не злитись більш схильні до аутоагресії і селфхарму (самопошкодження). Покажіть, як проживати емоції.

Покарання для підлітка не має бути залякуванням, приниженням чи демонстрацією влади, помстою. Найкраще, щоб була чітка зв'язка «вчинок – наслідок». Забирання гаджетів за бійку, наприклад, не є логічним. Не треба також ігнорувати дитину (від кількох годин і до місяців) – це є болісним для самого підлітка, вчить тікати від конфлікту, і окрім того, в цей час ви можете пропустити щось серйозне.

Оцінки це болісна тема як для багатьох батьків, так і для дітей. Покарання за погані або недостатньо хороші оцінки формує страх помилок та є додатковим фактором, щоб не ділитись з батьками тим що відбувається в школі. Запропонуйте дитині проаналізувати, що призвело до такого результату, виправити існуючий бал або краще підготуватись до наступного уроку. Не починайте розмову з питання про оцінки. Через декілька років ви не будете пам'ятати поточні бали за перший тиждень жовтня у шостому класі, проте дитина пам'ятатиме ваші реакції.

Не варто обесцінювати проблеми підлітків. Не використовуйте фрази типу «сам винен», якщо дитина поділилась проблемою (навіть якщо справді сам! Обговоріть причини і наслідки). Ви вже були підлітком і знаєте, що скоро погляд на деякі речі зміниться, але підліток ще не дорослий, і в нього

природньо інше сприйняття світу. В такі моменти намагайтесь слухати, як слухаєте друга.

Не забувайте про себе: здоровий сон і харчування допомагають боротись зі стресом, час на себе і улюблені заняття – бути в ресурсі і справлятись з підлітковими особливостями. При проблемах зі стресом чи люттю, комунікацією з дитиною чи з інших важливих питань можна звернутись до психолога.

Обговоріть з дитиною проблеми колективу. Подивіться разом фільми чи почитайте книги з коментуванням і обговоренням:

1. “Чучело» (фільм та книга В.Железнікова), знайомий багатьом батькам.

2. “Керрі” (фільми або книга С.Кінга), “Перші ластівки” (серіал, Україна 2019), «Кібер-террор» («Cyberbully», 2015), Проект «Задира» (2011, режиссер Лі Хірш) – лише для перегляду з батьками. Підійдуть, якщо є старші підлітки, але оцініть готовність до перегляду.

3. «Міст в Терабітію» (2007), «Как стать принцессой» (2001) – для віку 9-13 років

4. Мультки «Про Миру и Гошу» (на Youtube), «Головоломка»(2015), «Звірополіс»(2016) – особливо підійдуть, якщо є молодші діти, без обмеження по віку.

5. «Диво» («Wonder», фільм 2017)

6. «Гаррі Поттер» (перші фільми)

7. Книги: Арсено Изабель, Фанни Бритт «Джейн, лиса и я», Аника Тор «Остров в море», Басова Евгения «Подросток Ашим», Дэниел Киз «Цветы для Эдджернона», Кэндзиро Хайтани «Взгляд кролика», Майрок Айджа «Почему я? История белой вороны»

8. Багато інформації + різноманітні тести на сайті <https://www.stopbullying.com.ua/>

ДОДАТОК Д

Матеріали для соціометрії для шостих класів: запитання та шаблон картки.

Оскільки у класах в середньому 30 людей, то обмежувати вибори треба чотирма особами. Вказувати можна від 0 до 4 (включно) прізвищ, не можна вказувати варіант «Всі». Варіант «ніхто» можна (це 0)

Запитання:

1. Уявіть, що весь ваш клас вступив до іноземного коледжу і тепер ви оселитесь у гуртожитку. З ким з однокласників.
2. Продовжуємо переїзд до гуртожитку. Вкажи прізвища однокласників, з якими вам не хотілося жити ні в кімнаті, ні як сусіди.
3. Хто, на вашу думку, може бути гарним старостою класу, капітаном?
4. Кого б ви точно не хотіли бачити своїм капітаном, старостою, начальником?

Шаблон картки:

Клас: _____
Ім'я та прізвище: _____
Мої відповіді:
<u>1.</u>
<u>2.</u>
<u>3.</u>
<u>4.</u>